

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Vegyésszmérnöki és Biomérnöki Kar

Szerves Kémia és Technológia Tanszék

Tudományos Diákköri Dolgozat

**Diarilfoszfinsav egységet tartalmazó, lipofil, királis koronaéterek
szintézise és szelektív transzportképességük vizsgálata**

Készítette:

Hirsch Edit

I. éves MSc-s gyógyszervegyésszmérnök hallgató

Témavezető:

Dr. Huszthy Péter

egyetemi tanár

Témavezető:

Dr. Tóth Tünde

adjunktus

Konzulens:

Szabó Tamás

doktoráns

2013

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönetemet szeretném kifejezni témavezetőimnek, **Dr. Tóth Tündének** és **Dr. Huszthy Péternek**, valamint konzulensemnek **Szabó Tamásnak**, akik értékes tapasztalataikat átadva lelkiismeretesen irányították munkámat. Köszönöm a belém vetett bizalmukat.

Köszönöm **Sas Balázs**nének, aki az első pillanattól kezdve hasznos tanácsokkal látott el, és mindig segített, ha problémám akadt a munka során. Köszönettel tartozom **Ster Dániel**nek a preparatív munkában nyújtott segítségéért.

Köszönöm **Attilának**, **Ildinek**, **Tamásnak** és a szürke labor összes dolgozójának, hogy kollégáimnak tudhatom őket. Hálával tartozom a kísérleti munkában nyújtott segítségükért, a sok nevetésért, és hogy olyan légkörben dolgozhatunk a laborban, ahová mindig jó belépni.

Köszönöm **Dr. Kolonits Pálnak**, **Dr. Szöllősy Áronnak**, **Dr. Simon Andrásnak** és **Kiss Erzsébetnek** az NMR és **Szabó Évának** az IR spektrumok felvételét.

Továbbá szeretném megköszönni a királis GC és HPLC vizsgálatok elvégzését **Erdélyi Zsuzsának** és köszönöm **Dr. Faigl Ferencnek**, hogy lehetőséget biztosított az utóbbi vizsgálatok elvégzésére.

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés	6
2.	Irodalmi áttekintés	8
2.1	Királis koronaéterek	8
2.2	Deprotonálható makrociklusok	9
2.3	Transzportfolyamatok	11
2.4	Dialkil-hidrogén-foszfát egységet tartalmazó deprotonálható koronaéterek	13
2.5	Diarilfoszfinsav egységet tartalmazó deprotonálható koronaéterek	14
3.	Célkitűzések	16
4.	Rövidítések jegyzéke	17
5.	Elméleti rész	18
5.1	Gyűrűzárás és hidrolízis	18
5.2	Foszfinsav-etilészter származékok előállítása	20
5.2.1	Etil-[bisz(2-hidroxifenil)foszfinát] (37) előállítása	20
5.2.2	Etil-[bisz(5- <i>terc</i> -butil-2-hidroxifenil)foszfinát] (38) előállítása	20
5.3	Enantiomertiszta oligoetilénglikol-ditozilátok előállítása	22
5.3.1	A decilcsoportotokat tartalmazó, enantiomertiszta tetraetilénglikol-ditozilátok [(<i>R,R</i>)- 39 , (<i>S,S</i>)- 39] előállítása	22
5.3.2	A decilcsoportotokat tartalmazó, enantiomertiszta pentaetilénglikol-ditozilát [(<i>R,R</i>)- 40] előállítása	25
5.4	Transzportfolyamatok	27
5.4.1	Fémiontranszport	27
5.4.2	Királis primer aminok enantiomerszelektív transzportja	27
6.	Kísérleti rész	31
6.1	Alkalmazott anyagok és vizsgálati módszerek	31
6.2	Szintézisek	32
6.2.1	(7 <i>R</i> ,15 <i>R</i>)-7,15-Didecil-22-etoxi-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22 <i>H</i> -dibenzo[<i>n,q</i>][1,4,7,10,13,16]penta-oxa- λ^5 -foszfaciklooktadecin-22-on [(<i>R,R</i>)- 41] előállítása	32

6.2.2	(7 <i>S</i> ,15 <i>S</i>)-7,15-Didecil-22-etoxi-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22 <i>H</i> - dibenzo[<i>n,q</i>][1,4,7,10,13,16]pentaoxa- λ^5 -foszfaciklooktadecin-22-on [(<i>S,S</i>)- 41] előállítása	33
6.2.3	(7 <i>R</i> ,18 <i>R</i>)-7,18-Didecil-25-etoxi-6,7,9,10,12,13,15,16,18,19-dekahidro-25 <i>H</i> - dibenzo[<i>q,t</i>][1,4,7,10,13,16,19]hexaoxa- λ^5 -foszfaciklohenekozin-25-on [(<i>R,R</i>)- 42] előállítása	34
6.2.4	(7 <i>R</i> ,15 <i>R</i>)-2,20-Di- <i>terc</i> -butil-7,15-didecil-22-etoxi-6,7,9,10,12,13,15,16- oktahidro-22 <i>H</i> -dibenzo[<i>n,q</i>][1,4,7,10,13,16]pentaoxa- λ^5 - foszfaciklooktadecin-22-on [(<i>R,R</i>)- 43] előállítása	35
6.2.5	(7 <i>R</i> ,15 <i>R</i>)-2,20-Di- <i>terc</i> -butil-7,15-didecil-22-etoxi-4,18-dinitro- 6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22 <i>H</i> -dibenzo[<i>n,q</i>][1,4,7,10,13,16]pentaoxa- λ^5 -foszfaciklooktadecin-22-on [(<i>R,R</i>)- 44] előállítása	36
6.2.6	(7 <i>R</i> ,15 <i>R</i>)-7,15-Didecil-22-hidroxi-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22 <i>H</i> - dibenzo[<i>n,q</i>][1,4,7,10,13,16]pentaoxa- λ^5 -foszfaciklooktadecin-22-on [(<i>R,R</i>)- 33] előállítása	38
6.2.7	(7 <i>S</i> ,15 <i>S</i>)-7,15-Didecil-22-hidroxi-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22 <i>H</i> - dibenzo[<i>n,q</i>][1,4,7,10,13,16]pentaoxa- λ^5 -foszfaciklooktadecin-22-on [(<i>S,S</i>)- 33] előállítása	39
6.2.8	(7 <i>R</i> ,18 <i>R</i>)-7,18-Didecil-25-hidroxi-6,7,9,10,12,13,15,16,18,19-dekahidro- 25 <i>H</i> -dibenzo[<i>q,t</i>][1,4,7,10,13,16,19]hexaoxa- λ^5 -foszfaciklohenekozin-25- on [(<i>R,R</i>)- 34] előállítása	40
6.2.9	(7 <i>R</i> ,15 <i>R</i>)-2,20-Di- <i>terc</i> -butil-7,15-didecil-22-hidroxi-6,7,9,10,12,13,15,16- oktahidro-22 <i>H</i> -dibenzo[<i>n,q</i>][1,4,7,10,13,16]pentaoxa- λ^5 - foszfaciklooktadecin-22-on [(<i>R,R</i>)- 35] előállítása	41
6.2.10	(7 <i>R</i> ,15 <i>R</i>)-2,20-Di- <i>terc</i> -butil-7,15-didecil-22-hidroxi-4,18-dinitro- 6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22 <i>H</i> -dibenzo[<i>n,q</i>][1,4,7,10,13,16]pentaoxa- λ^5 -foszfaciklooktadecin-22-on [(<i>R,R</i>)- 36] előállítása	42
6.2.11	Etil-difenil-foszfát (46) előállítása	43
6.2.12	Etil-[bisz(2-hidroxifenil)foszfinát] (37) előállítása	44
6.2.13	Bisz(4- <i>terc</i> -butilfenil)-klórfoszfát (48) előállítása	45
6.2.14	Bisz(4- <i>terc</i> -butilfenil)-etil-foszfát (49) előállítása	46
6.2.15	Etil-[bisz(5- <i>terc</i> -butil-2-hidroxifenil)foszfinát] (38) előállítása	47
6.2.16	1-Benziloxi-dodekán-2-ol (<i>rac</i> - 51) előállítása	48
6.2.17	2-{[1-(Benziloxi)dodekán-2-il]oxikarbonil} benzoészav (53) előállítása	49

6.2.18	(<i>R</i>)-Dodekán-1,2-diol [(<i>R</i>)- 55] és a (<i>2R</i>)-1,2-epoxidodekán [(<i>R</i>)- 50] előállítása	50
6.2.19	(<i>R</i>)-1-Benziloxi-dodekán-2-ol [(<i>R</i>)- 51] előállítása	51
6.2.20	(<i>S</i>)-1-Benziloxi-dodekán-2-ol [(<i>S</i>)- 51] előállítása	52
6.2.21	(<i>2R,10R</i>)-1,11-Bisz(benziloxi)-2,10-didecil-3,6,9-trioxaundekán [(<i>R,R</i>)- 58] előállítása	53
6.2.22	(<i>2S,10S</i>)-1,11-Bisz(benziloxi)-2,10-didecil-3,6,9-trioxaundekán [(<i>S,S</i>)- 58] előállítása	54
6.2.23	(<i>2R,10R</i>)-2,10-Didecil-3,6,9-trioxaundekán-1,11-diol [(<i>R,R</i>)- 59] előállítása	55
6.2.24	(<i>2S,10S</i>)-2,10-Didecil-3,6,9-trioxaundekán-1,11-diol [(<i>S,S</i>)- 59] előállítása	56
6.2.25	[(<i>2R,10R</i>)-2,10-Didecil-3,6,9-trioxaundekán-1,11-diil]-bisz(4-metilbenzolszulfonát) [(<i>R,R</i>)- 39] előállítása.....	56
6.2.26	[(<i>2S,10S</i>)-2,10-Didecil-3,6,9-trioxaundekán-1,11-diil]-bisz(4-metilbenzolszulfonát) [(<i>S,S</i>)- 39] előállítása.....	57
6.2.27	Oxibisz(etán-2,1-diil)-bisz(4-metilbenzolszulfonát) (57) előállítása.....	58
6.2.28	(<i>2R,13R</i>)-1,14-Bisz(benziloxi)-2,13-didecil-3,6,9,12-tetraoxatetradekán [(<i>R,R</i>)- 62] előállítása	59
6.2.29	(<i>2R,13R</i>)-2,13-Didecil-3,6,9,12-tetraoxatetradekán-1,14-diol [(<i>R,R</i>)- 63] előállítása	60
6.2.30	[(<i>2R,13R</i>)-2,13-Didecil-3,6,9,12-tetraoxatetradekán-1,14-diil]-bisz(4-metilbenzolszulfonát) [(<i>R,R</i>)- 40] előállítása.....	61
6.2.31	(Etán-1,2-diil)bisz(oxietán-2,1-diil)-bisz(4-metilbenzolszulfonát) (61) előállítása	62
6.2.32	Általános leírás fémiontraszporthoz.....	62
6.2.33	Általános leírás királis primer aminok enantiomerszelektív transzportjához.....	63
7.	Összefoglalás	64
8.	Irodalomjegyzék.....	65

1. Bevezetés

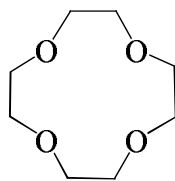
A szupramolekuláris kémia meghatározó jelenségeként figyelhetjük meg a molekulák kölcsönös felismerését, ami alatt azt értjük, hogy két vagy több molekula az azokat körülvevő molekulahalmazból szelektív módon kiválasztja egymást és rendezett szerkezetté áll össze. A molekuláris felismerés működésére a természetben számos példát találhatunk: a DNS kettős csavarjának kialakulása, a szubsztrát kapcsolódása az enzim aktív centrumához, a természetes ionhordozók szelektív fémion megkötő képessége és transzportja a biológiai membránokon keresztül, valamint az aminosavak és cukrok metabolizmusa az élő szervezetben.

A molekuláris felismerés révén létrejövő komplexeket rendszerint több ponton ható másodlagos intermolekuláris erők tartják össze, melyek a következők lehetnek:

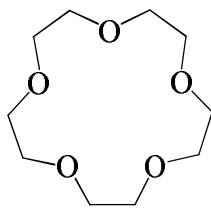
- hidrogén-kötés,
- elektrosztatikus vonzás,
- ion – dipól kapcsolat,
- dipól – dipól kölcsönhatás,
- $\pi - \pi$ kölcsönhatás,
- van der Waals-féle erők.

A kialakult komplex stabilitását növeli, ha minél több ponton, minél erősebb vonzó kölcsönhatás jön létre, minél kevesebb taszító kölcsönhatás fellépése mellett. A szelektivitás nagysága viszont a taszító kölcsönhatásoktól is függ. Taszító hatás lehet például két közeli csoport vagy atom közötti szterikus feszültség [1].

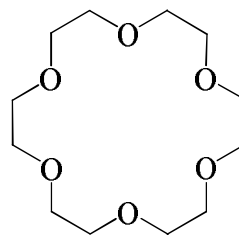
A molekuláris felismerést korábban kizárólag biológiai jelenségnek tartották, de az utóbbi évtizedek eredményei azt mutatják, hogy a jelenség kiterjeszthető az élettelen természetre is. *Charles J. Pedersen* volt az egyik úttörője az ilyen irányú kutatásoknak, aki számos poliéter típusú makrociklusos vegyületet szintetizált, melyeket koronaétereknek nevezett el és speciális nomenklatúrájukat is ő dolgozta ki [2]. Felismerte, hogy ezek a vegyületek az üregméretüktől függően eltérő stabilitású komplexet képeznek kémiaiilag hasonló fémionokkal [3]. Így a 12 tagú gyűrűben négy oxigénatomot tartalmazó 12-korona-4-éter (**1**) a lítiumionnal, a 15 tagú gyűrűben öt oxigénatomot tartalmazó 15-korona-5-éter (**2**) a nátriumionnal és a 18-korona-6-éter (**3**) pedig a káliumionnal képez nagy szelektivitással stabil komplexet (*1. ábra*).

1

2

3

1. ábra

A kezdetben csak a fémionok komplexálását célzó makrociklusok előállítására és tanulmányozására irányuló kutatás később kiterjedt a szerves kationok, anionok, illetve semleges molekulák komplexálására alkalmas makrociklusok szintézisére is. Ezt a kutatási területet nevezik szupramolekuláris kémiának. Ezen makrociklusok jelentőségét jelzi, hogy a kutatási területen végzett úttörő munkásságukért *Charles J. Pedersen*nek, *Dolald J. Cram*nek és *Jean-Marie Lehn*nek ítéltek oda az 1987. évi kémiai Nobel-díjat.

Az 1970-es évektől kezdve a koronaéterek egyik kutatási központja *Bradshaw*, *Izatt*, *Lamb* és *Christensen* professzorok munkássága nyomán a Brigham Young Egyetem (Provo, UT, Amerikai Egyesült Államok) lett. Itt dolgozott témavezetőm, *Huszthy Péter* is 1985 és 1993 között, majd hazatérve Magyarországon is ebben a témában folytatta kutatásait, amelyhez *Tóth Tünde* támogatása révén csatlakozhattam.

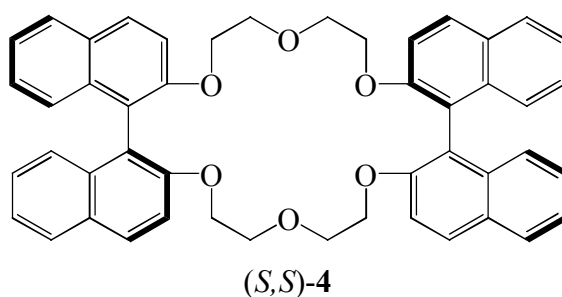
2. Irodalmi áttekintés

2.1 Királis koronaéterek

A molekuláris felismerés egyik speciális esete az enantiomerfelismerés. A folyamat során egy királis gazdamolekula eltérő stabilitású komplexet képez a vendégmolekula enantiomerjeivel (termodinamikai kontroll). Különbség lehet a komplexképzés sebességében, valamint a kialakult molekulakomplexek disszociációjának sebességében is (kinetikus kontroll) [4, 5, 6]. A termodinamikai és kinetikus kontroll együttes hatása határozza meg a szelektivitás mértékét.

Az utóbbi években igen fontossá vált az optikailag aktív vegyületek enantiomertiszta formában történő előállítása vagy elválasztása (gyógyszeripar, növényvédőszer-gyártás, élelmiszer- és kozmetikai ipar, stb.). Az optikailag aktív koronaéterek enantioszelektív komplexképzésük következtében alkalmasak lehetnek enantiomerek elválasztására.

Elsőként *Stoddart* számolt be enantiomertiszta koronaéterek szintéziséről [7], de a makrociklusok enantioszelektív komplexképzését nem vizsgálta. *Cram* és munkatársai figyelték meg először az enantiomerfelismerő képességét az (*S,S*)-4 optikailag aktív bisz(binaftil)-22-korona-6-éter (2. ábra) gazdamolekulának és származékainak, protonált szerves primer aminok enantiomerjeivel létrejövő kölcsönhatásukat vizsgálva [8, 9].

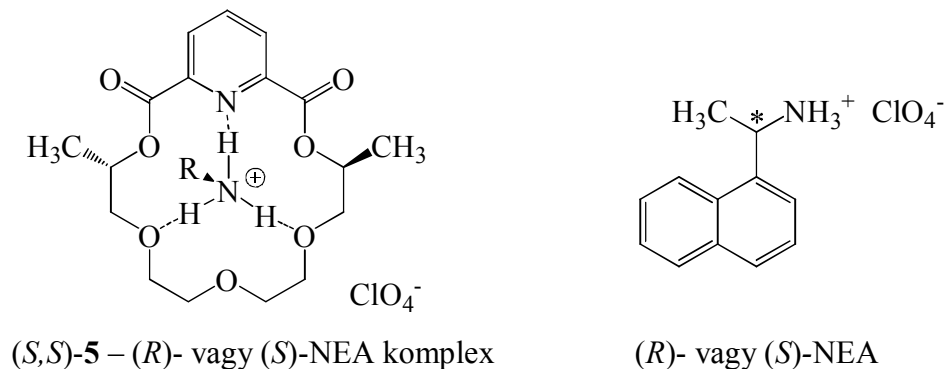

2. ábra

Az első optikailag aktív koronaéterek szintézise óta számos más királis koronaétert is előállítottak, és tanulmányozták azok enantiomerfelismerését.

Az enantiomertiszta koronaéterek jól hasznosíthatók racém ammóniumsók enantiomerjeinek elválasztására extrakciós módszerrel [10, 11], folyadékmembránon keresztül történő transzport révén [12], illetve kromatográfias úton [13, 14]. Emellett alkalmasak elektródba történő beépítéssel [15] enantiomerkoncentráció és arány mérésére [16, 17], továbbá aszimmetrikus szintézisekben katalizátorként is alkalmazhatók [18, 19].

Bradshaw és munkatársai állították elő az *(S,S)*-**5** diészterpiridino-18-korona-6-éter [1- α -(naftil)etil]ammónium-perklorát (1-NEA) mindkét enantiomerjével képzett sóját (3. ábra) röntgenkristallográfiás vizsgálatokra alkalmas formában [4, 20].

3. ábra

A röntgendiffrakciós vizsgálatok kimutatták, hogy kristályos formában a heterokirális komplex [*(S,S)*-**5** - *(R)*-NEA komplex] a stabilabb, mert ebben a hárompontos hidrogénkötés és az aromás gyűrűk közti $\pi - \pi$ vonzó kölcsönhatást a szterikus gátlás nem gyengíti olyan mértékben, mint a homokirális komplex [*(S,S)*-**5** - *(S)*-NEA komplex] esetében.

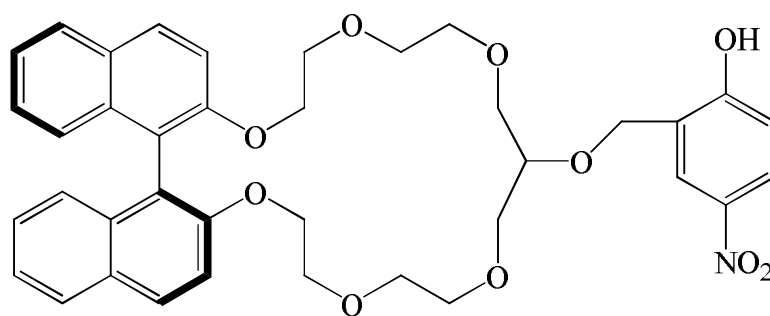
2.2 Deprotonálható makrociklusok

A savanyú protont tartalmazó, azaz viszonylag könnyen deprotonálható makrociklusok (pl. koronaéterek) jelentős alkalmazási területei a fémionszelektív folyadék – folyadék extrakció [21], a híg vizes oldataikból ion-flotációval történő szelektív kinyerés [22], valamint használhatók koncentrációgradienstől függetlenül fémiontranszportáló ligandumként is [23].

A deprotonálható makrociklusok két típusát különböztetjük meg: a deprotonálható egység a makrogyűrű része, vagy a makrogyűrűn kívül helyezkedik el. Amikor a negatív töltéssel rendelkező heteroatom a makrogyűrű része, az elektrosztatikus vonzás és az ion – dipól kölcsönhatás síkja közel azonos. Amennyiben a negatív töltés kialakulására alkalmas rész nem a makrogyűrűben, hanem egy oldalláncon található (un. lariat típusú koronaéterek), akkor a kation és a makrogyűrű heteroatomjai között létrejövő ion-dipól kölcsönhatásokkal történő komplexáláshoz egy axiális irányú elektrosztatikus vonzás is hozzájárul. Ez az eltérés gyakran a komplexképzés szelektivitásában és a kialakult komplexek stabilitásában is megfigyelhető.

A lariat típusú, deprotonálható koronaéterekkel széles körben foglalkoztak. Többek között fémionok szelektív kinyerését oldották meg ion-flotációval [24], valamint a

komplexálás során az oldalkarok szerepének mértékét is vizsgálták [25]. *Tsubaki* és munkatársai (*S*)-binaftolból kiindulva előállították az (*S*)-6 enantiomertiszta, lariát típusú, koronaétert (4. ábra), majd vizsgálták az enantioszelektivitását. A makrociklus spektrofotometriás titrálós mérések alapján figyelemreméltó enantioszelektivitást mutatott fenilglicinol és fenilalaninol enantiomerjeivel szemben [26].

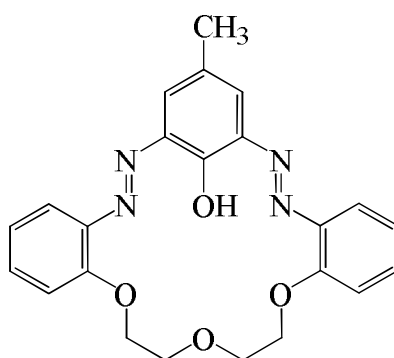

(*S*)-6

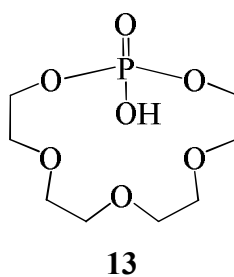
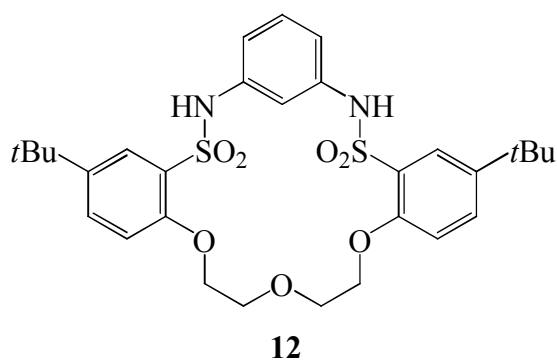
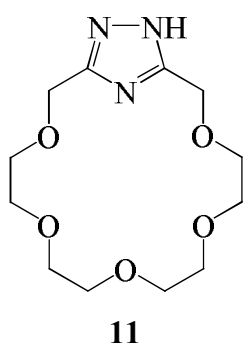
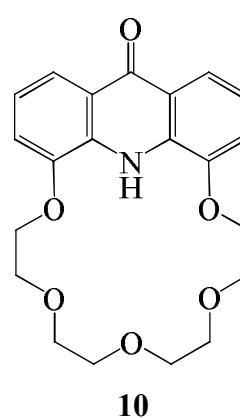
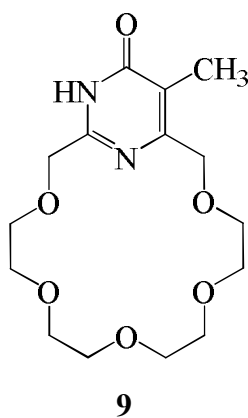
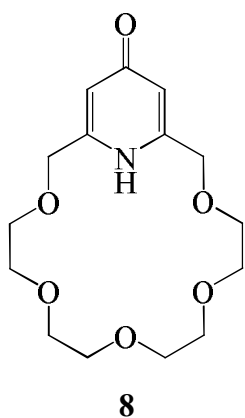
4. ábra

A makrogyűrű heteroatomján savanyú protont tartalmazó koronaéterek főbb típusai és ezekre példák (5. ábra) [27]:

- fenolos hidroxilcsoportot tartalmazó koronaéterek (7),
- piridon (8), pirimidon (9) és akridon (10) egységet tartalmazó koronaéterek,
- triazol egységet tartalmazó koronaéterek (11),
- szulfonamid egységet tartalmazó koronaéterek (12),
- dialkil-hidrogén-foszfát egységet tartalmazó koronaéterek (13).

7

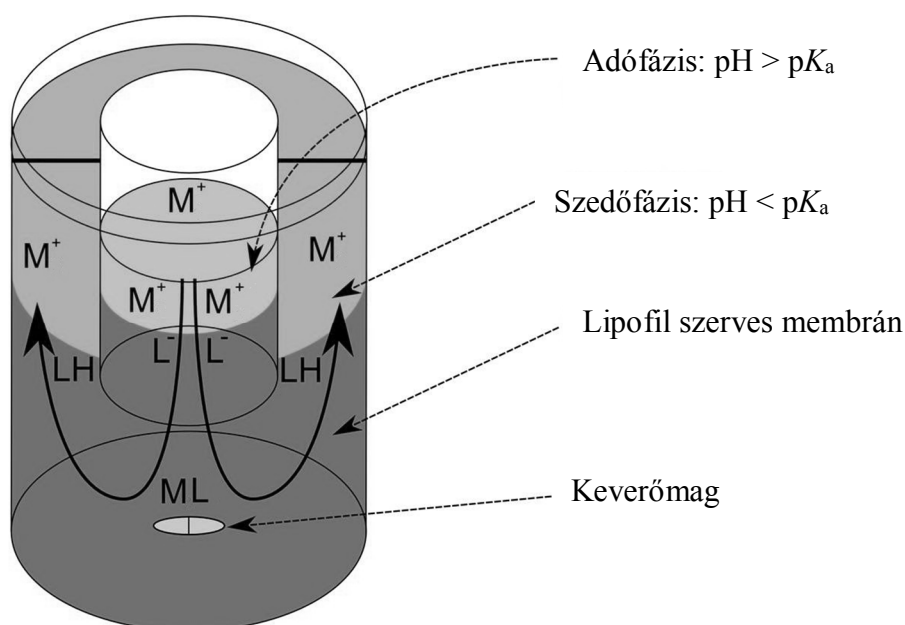
5. ábra

2.3 Transzportfolyamatok

Ahhoz, hogy egy ionofor a gyakorlatban is alkalmazható módon transzportáljon fémionokat egy vizes adófázis – lipofil szerves folyadékmembrán – vizes szedőfázis rendszerben, az adófázis – membrán határfelületen nagy, a membrán – szedőfázis határfelületen kicsi ionmegkötő-képességgel kell rendelkeznie. Az ionhordozó jól, illetve rosszul komplexáló formáját a megfelelő határfelületen reverzibilisen idézhetjük elő fénnnyel [28], redoxpotenciál-, hőmérséklet- [29], illetve pH-gradiens [30] létrehozásával.

A savanyú protont tartalmazó koronaéterek alkalmazhatók pH-gradiens által létrehozott transzportfolyamatokban. A deprotonálható ligandumok (LH) az adófázis – membrán

határfelületen a pK_a értéküknél jóval nagyobbra állított pH-jú közegben ligandum anionokat (L^-) szolgáltatnak, amelyek igen erősen kötik a fémionokat (M^+), semleges ML komplex képződik, míg a membrán – szedőfázis határfelületen pK_a értéküknél jóval kisebbre állított pH-jú közegben visszaalakulva semleges ligandummá (HL) eleresztik azokat (6. ábra). A fentiekben vázolt transzport megvalósulása érdekében a deprotonálható koronaétereknek elegendően lipofileknek kell lenniük ahhoz, hogy mind semleges ligandumként (HL), mind anionként (L^-), ill. fémionokkal (M^+) alkotott komplexeik (ML) formájában a szerves lipofil membránban tartózkodjanak. Amennyiben ez a feltétel nem valósul meg, a ligandum (HL), az anionja (L^-), ill. a komplexe (ML) a vizes fázisba kerül és a transzportfolyamat nem tud megvalósulni.

M^+ :	fémion
L^- :	ligandum anion
LH:	protonált ligandum
ML:	semleges komplex

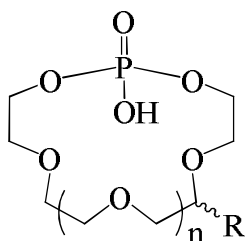
6. ábra

A savanyú protont nem tartalmazó koronaéterekkel szemben, a deprotonálható koronaéterekkel megvalósítható ún. anion nélküli transzport jóval előnyösebb. A nem ionizálható koronaétereknél a fémion komplexálásakor a fém ellenionját, az aniont is deszolvatálni kell, és a transzportfolyamat során mozgatni kell, ami energiabefektetéssel jár. A komplexképződés és a transzport szelektivitása is nagyobb a könnyen deprotonálható koronaéterek esetén, mert az utóbbi esetben az ion – dipól kapcsolathoz egy további

másodlagos vonzóerő, az ionos kölcsönhatás is hozzáadódik. A kölcsönhatások számának növekedésével a szelektivitás is növekszik. A deprotonálható koronaéterekkel a koncentráció-gradiens ellenében is megvalósítható az iontranszport.

2.4 Dialkil-hidrogén-foszfát egységet tartalmazó deprotonálható koronaéterek

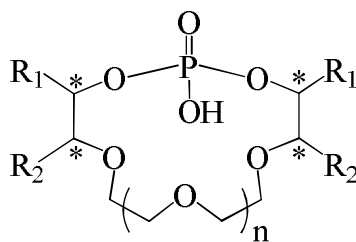
Bradshaw és munkatársai állítottak elő először dialkil-hidrogén-foszfát egységet tartalmazó koronaétereket (7. ábra) [31]. Az előállított vegyületek akirálisak, vagy racém formában voltak. A lipofil makrociklusok közül a *rac*-**16**, *rac*-**17**, és *rac*-**18** vegyületek szelektív kation transzportját már 1986-ban elkezdték tanulmányozni [32]. A *rac*-**14**, *rac*-**16**, *rac*-**17**, és a *rac*-**18** koronaéterek alkáli, alkáliföldfém és átmenetifém kationok szelektív transzportjáról számoltak be víz – diklórmétán – víz folyadéktömb-membrán cellás rendszerben [32, 33, 34].

Vegyület	n	R
13	1	H
<i>rac</i> - 14	1	oktil
15	2	H
<i>rac</i> - 16	2	oktil
<i>rac</i> - 17	2	decil
<i>rac</i> - 18	2	hexadecil

7. ábra

Ezen munka folytatásaként *Kovács Ilona* és munkatársai állították elő az (*S,S*)-**19** – (*S,S*)-**25** könnyen deprotonálható, enantiomertiszta makrociklusokat (8. ábra) [35].

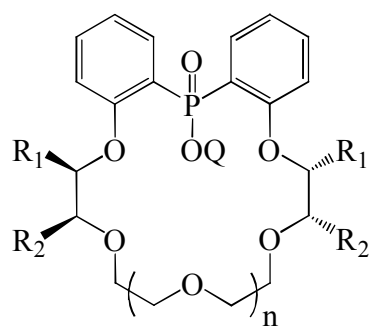
Vegyület	n	R ¹	R ²
(<i>S,S</i>)- 19	1	H	iBu
(<i>S,S</i>)- 20	2	H	Me
(<i>S,S</i>)- 21	2	Me	H
(<i>S,S</i>)- 22	2	H	iBu
(<i>S,S</i>)- 23	2	iBu	H
(<i>S,S</i>)- 24	2	H	oktil
(<i>S,S</i>)- 25	2	oktil	H

8. ábra

A Bradshaw és Izatt által vezetett kutatócsoport olyan enantiomertiszta gazdamolekulák előállítását kísérelte meg, amelyek szelektivitása jóval nagyobb a korábban előállított makrociklusoknál mind fém kationokra, mind pedig protonált primer aminok enantiomerjeire nézve. Ezen makrociklusok komplexképzése vizsgálható extrakciós [36], membrán transzport [37, 38, 39] és potenciometriás [15] módszerekkel is.

2.5 Diarilfoszfinsav egységet tartalmazó deprotonálható koronaéterek

A dialkil-hidrogén-foszfát egység helyett, a kémiai is ellenállóbb diarilfoszfinsav egységet tartalmazó koronaéterek konformációja jóval merevebb, így szelektitásuk is nagyobb. Huszthy Péter kutatócsoportjában Székely György állította elő a **26** – (*R,R*)-**28** alkil-diarilfoszfinát prekursorokat, valamint az (*R,R*)-**29** és (*S,S*)-**30** lipofil, könnyen deprotonálható, diarilfoszfinsav egységet tartalmazó akirális és királis 18-korona-6-éter típusú, illetve az (*S,S*)-**31** és (*S,S*)-**32** 21-korona-7-éter típusú makrociklusokat (9. ábra) [40, 41].

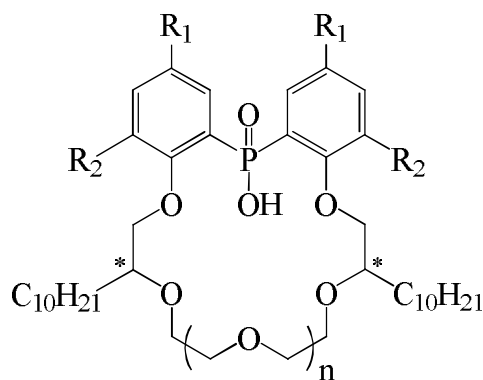

Vegyület	n	Q	R ¹	R ²
26	1	Et	H	H
27	1	Me	H	H
<i>(R,R)</i> - 28	1	Et	Me	H
<i>(S,S)</i> - 29	1	H	H	Me
<i>(S,S)</i> - 30	1	H	H	oktil
<i>(S,S)</i> - 31	2	H	H	Me
<i>(S,S)</i> - 32	2	H	H	oktil

9. ábra

3. Célkitűzések

Munkám során új, lipofil, diarilfoszfinsav egységet tartalmazó, könnyen deprotonálható, enantiomertiszta koronaéterek szintézisének kidolgozása volt a célom. Ahogy korábban említettem a makrociklusok transzportban való működéséhez elengedhetetlen a megfelelő lipofilitás, ezért a koronaéterek gyűrűjén decilcsoportok beépítését tűztem ki célul, ami a kiralitáscentrumok kialakítását is jelenti. A komplexképzés befolyásolása érdekében *tert*-butil- és nitrocsoportok kiépítését is terveztem az aromás egységeken (10. ábra).. Célom volt a gyűrűméret hatásának vizsgálata a transzportfolyamatok során, valamint a királis primer aminok transzportjának optimalizálása.

Vegyület	n	R ₁	R ₂
(<i>R,R</i>)- 33	1	H	H
(<i>S,S</i>)- 33	1	H	H
(<i>R,R</i>)- 34	2	H	H
(<i>R,R</i>)- 35	1	<i>t</i> Bu	H
(<i>R,R</i>)- 36	1	<i>t</i> Bu	NO ₂

10. ábra

További terveim között szerepel a decilcsoport helyzetének változtatása és az etilénglikol rész helyett binaftol egység beépítése a koronaéterbe, valamint az előállított makrociklusokkal a folyadéktömb cellás transzportfolyamatok széleskörű vizsgálata.

4. Rövidítések jegyzéke

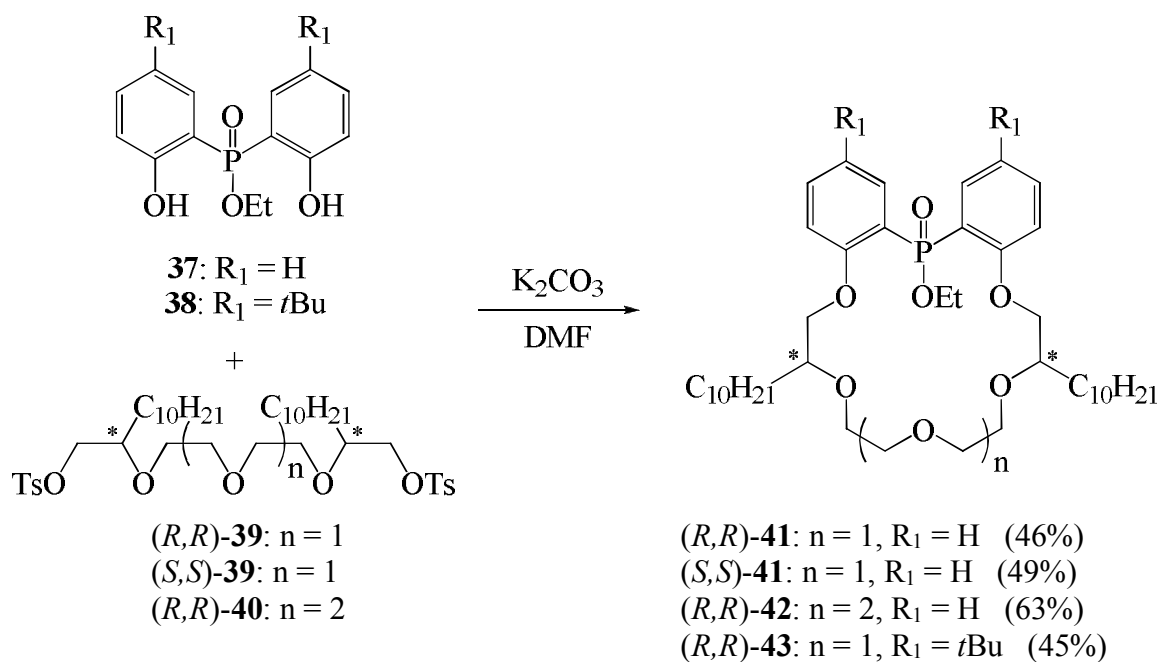
absz.:	abszolútizált
Bn:	benzilcsoport
BuLi	butil-lítium
c:	koncentráció [g/100 ml]
cc.:	koncentrált
DBTO	dibutil-ón(IV)oxid
deszt.:	desztillált
IR:	infravörös spektrum
NMR:	mágneses magrezonancia
TBAB:	tetrabutil-ammónium-bromid
THF:	tetrahidrofurán
Ts:	<i>para</i> -toluol-szulfonilcsoport
DMF:	dimetil-formamid
VRK:	vékonyréteg kromatográfia
ee:	enantiomerfelesleg
PEA:	1-feniletíl-amin

5. Elméleti rész

A szintézismódszer alapja, hogy valamilyen két fenolos hidroxilcsoportot tartalmazó diaril-foszfinsav-észter és a lipofil csoportokat hordozó, enantiomertiszta oligoetilénglikol-ditozilát makrociklizációjával, majd az észter hidrolízisével előállítható a könnyen deprotonálható, királis koronaéter.

5.1 Gyűrűzárás és hidrolízis

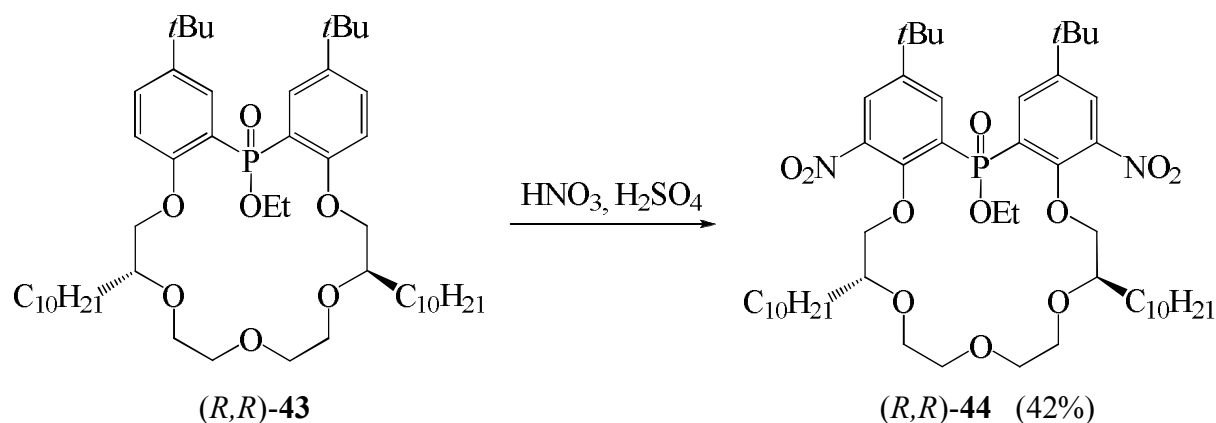
A makrociklizáció során egy foszfinsav-etilészter származékot és egy a kiralitáscentrumokon decilcsoportokat tartalmazó, oligoetilénglikol-ditozilátot reagáltattam kálium-karbonát jelenlétében, dimetil-formamid oldószerben (11. ábra). A gyűrűzárásnál a kálium-karbonát nem csak mint bázis tölt be jelentős szerepet, hanem mint kálium-ionforrás templát hatást fejt ki.

11. ábra

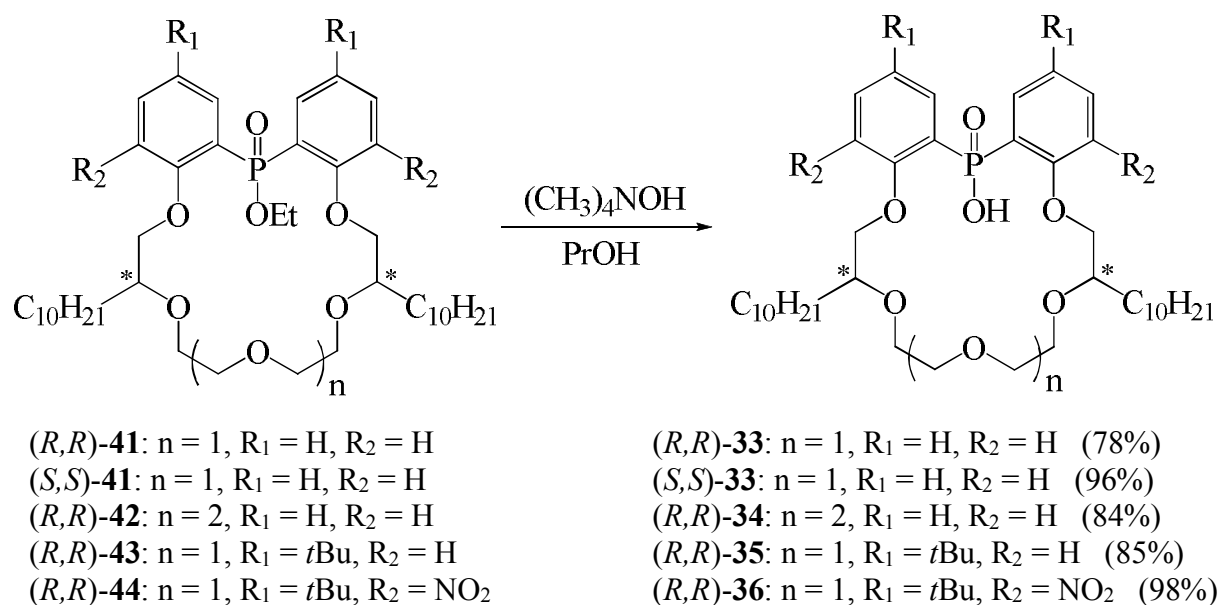
Az aromás gyűrű módosítását a transzportfolyamat szelektivitásának befolyásolása érdekében kezdtem el. A különböző csoportok beépítésével megváltozik a koronaéter pK_a értéke, illetve konformációja, ami hatással van a komplexképzésre. A pH nagy szerepet tölthet be a transzportfolyamat során, ezért az aromás gyűrűkön *tert*-butil- és nitrocsoportok kialakítását valósítottam meg.

Kísérletet tettem a bisz(5-*tert*-butil-2-hidroxifenil)foszfinsav-etilészter (**38**) nitrálására, de ez a reakció nem volt szelektív, illetve a gyűrűzáraskor nem keletkezett a kívánt termék, így egy másik reakcióúton, az (*R,R*)-**43** makrociklus nitrálásával jutottam a nitro- és *tert*-butilcsoportokat egyaránt tartalmazó koronaéterhez [(*R,R*)-**44**] (12. ábra).

12. ábra

Az (*R,R*)-**33** – (*R,R*)-**36** koronaéterek deprotonálható egységének létrehozása érdekében az (*R,R*)-**41** – (*R,R*)-**44** makrociklusok észtercsoportjainak hidrolízisét propil-alkohol oldószerben tetrametil-ammonium-hidroxid vizes oldatával forralva hajtottam végre (13. ábra).

13. ábra

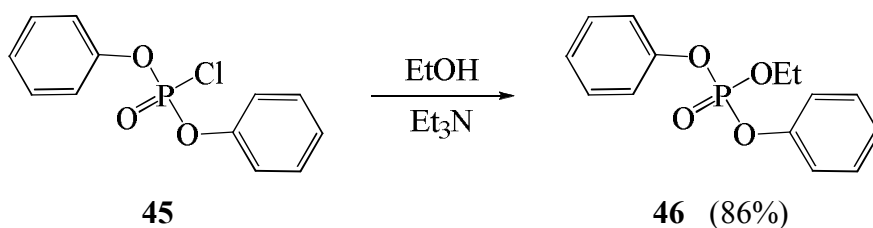
Az aromás gyűrűkön szubsztituálatlan koronaéterek [(*R,R*)-**41**, (*S,S*)-**41**, (*R,R*)-**42**] hidrolízisének ideje 1 hét, a *tert*-butilcsoportokkal szubsztituált koronaéter [(*R,R*)-**43**] esetén

2 hét, míg a *terc*-butil- és nitrocsoportokkal egyaránt szubsztituált koronaéter [(*R,R*)-**44**] esetén 2 nap volt. Mindezek alapján jól látható a különböző csoportok hatása a hidrolízis sebességére.

5.2 Foszfinsav-etilészter származékok előállítása

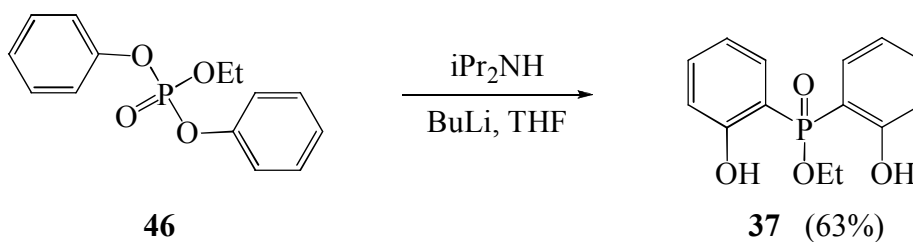
5.2.1 Etil-[bisz(2-hidroxifenil)foszfinát] (**37**) előállítása

Az etil-[bisz(2-hidroxifenil)foszfinát]-ot (**37**) difenil-klórfoszfátból (**45**) kiindulva két lépésben szintetizáltam [42]. Az első lépésben etanollal észteresítettem a **45** savkloridot trietil-amin jelenlétében, így jó termeléssel állítottam elő az etil-difenil-foszfátot (**46**) (14. ábra).

14. ábra

A második lépés egy *orto*-lítálást követő intramolekuláris átrendeződésből áll, ami a *tert*-butil-lítiumból és diizopropil-aminból keletkező lítium-diizopropilamid hatására megy végbe tetrahydrofuran oldószerben (15. ábra) [42]. A reakció eredményeképpen létrejött két fenolos hidroxilcsoport alkalmas a kívánt makrociklizációs reakcióra.

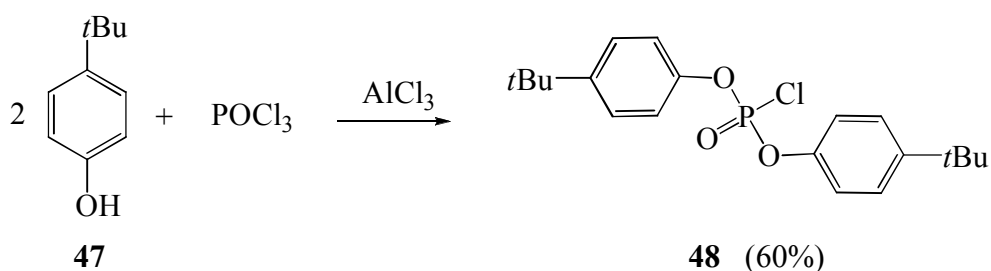

15. ábra

5.2.2 Etil-[bisz(5-*terc*-butil-2-hidroxifenil)foszfinát] (**38**) előállítása

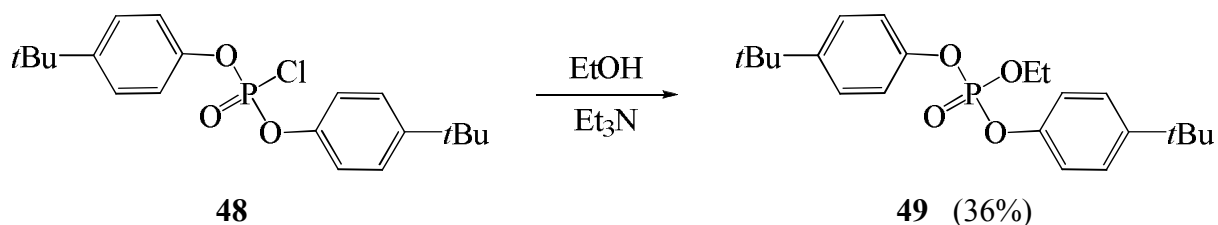
A **38** vegyület *terc*-butilcsoportjait nem tudtam kiépíteni az etil-difenil-foszfát (**46**) alkilezésével, ezért egy másik módszerrel alakítottam ki a kívánt csoportokat. Első lépésben a

foszforoxikloridot *tert*-butil-fenollal (**47**) reagáltattam alumínium-klorid jelenlétében (16. ábra) [43].

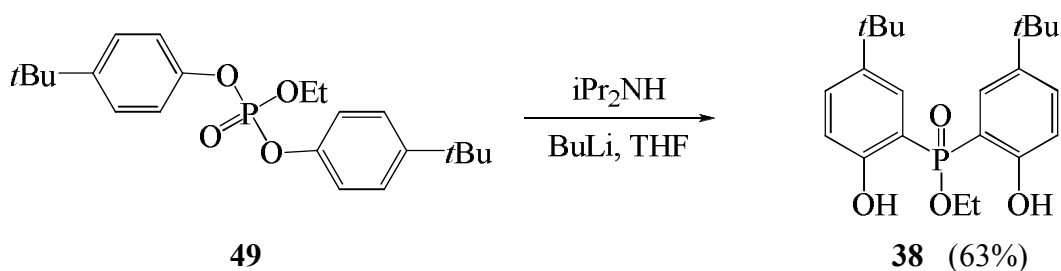
16. ábra

A **48** savkloridot etil-alkohollal észterestítem trietil-amin jelenlétében a korábban ismertetett (ld. 14. ábra) reakcióhoz hasonló módon (17. ábra) [42].

17. ábra

A következő lépésben a **49** etil-foszfátot, *in situ* előállított lítium-diizopropilamiddal reagáltattam (18. ábra) [42]. Ennek hatására lezajszódott az intramolekuláris átrendeződés, így termékként a makrociklizációra alkalmas két hidroxilcsoportot tartalmazó vegyületet (**38**) kaptam.

18. ábra

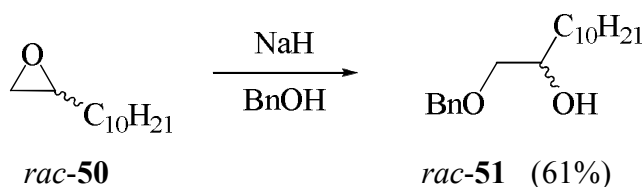
5.3 Enantiomertiszta oligoetilénglikol-ditozilátok előállítása

5.3.1 A decilcsoportokat tartalmazó, enantiomertiszta tetraetilénglikol-ditozilátok [(*R,R*)-39, (*S,S*)-39] előállítása

5.3.1.1 „A” szintézisút

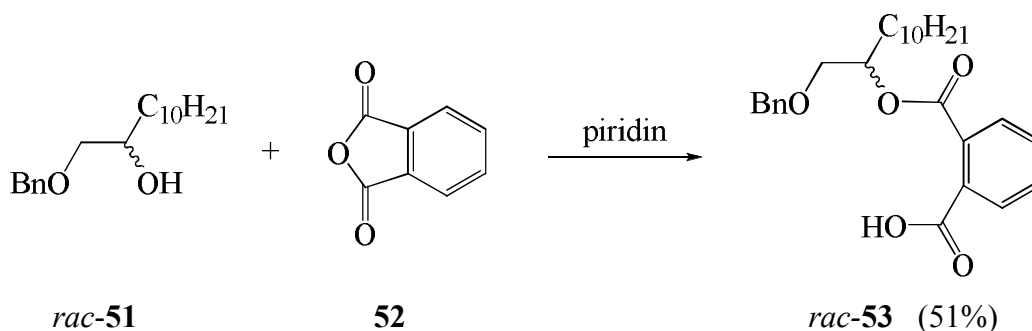
Első lépésként felnyitottam a *rac*-**50** decilcsoportokat tartalmazó epoxidot, majd karbonsav funkcióscsoportot alakítottam ki a molekulán annak érdekében, hogy bázissal rezolválhatóvá váljon.

Az 1,2-epoxidodekánt (*rac*-**50**) nátrium-hidridből és benzil-alkoholból képzett alkoxiddal nyitottam fel, így jutottam az 1-benziloxidodekán-2-olhoz (*rac*-**51**) (19. ábra) [44].

19. ábra

A következő lépésben a *rac*-**51** alkoholból ftálsav-anhidriddel (**52**) karboxilcsoportot is tartalmazó észtert (*rac*-**53**) képeztem a szakirodalomban leírt módszert követve (20. ábra) [45].

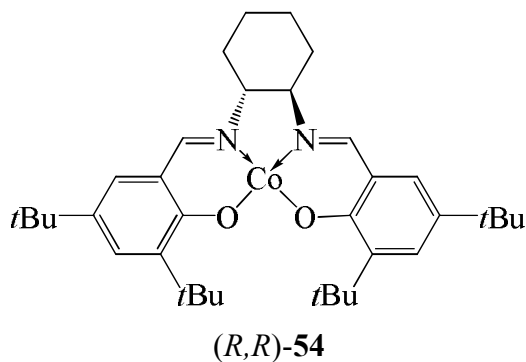
20. ábra

Az így kapott *rac*-**53** karboxilcsoportja révén egy bázikus karakterű rezolválószerrel sóképzésre hajlamos. Mivel így diasztereomer sók képződnek, az eltérő fizikai tulajdonságaik miatt lehetőség nyílik azok elválasztására, így az elkülönített sóból felszabadítva az **53** savat, a tiszta enantiomerhez szerettem volna jutni. Különböző rezolválószerket (brucin, 1-feniletil-amin és cinkonin) és oldószereket (dietyl-éter, metanol, etil-acetát és hexán) alkalmazva sem

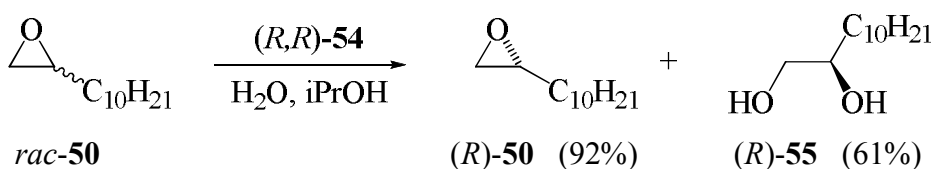
sikerült szilárd sót kapni, ezért másik utat kellett keresni az enantiomertiszta 1-benziloxidodekán-2-ol előállítására.

5.3.1.2 „B” szintézisút

A *rac*-**50** decilcsoportokat tartalmazó epoxid felnyitását az *(R,R)*-(-)-*N,N'*-bisz(3,5-di-*tert*-butil-szalicilidén)-1,2-ciklohexán-diaminokobalt(II) [(*R,R*)-**54**] enantiomerszelektív katalizátor (21. ábra) jelenlétében hajtottam végre Jacobsen módszere alapján. A reakció során a racém elegyből csak az *S* enantiomer reagált és inverzióval az (*R*)-dodekán-1,2-diol [(*R,R*)-**55**] keletkezett (22. ábra) [46].

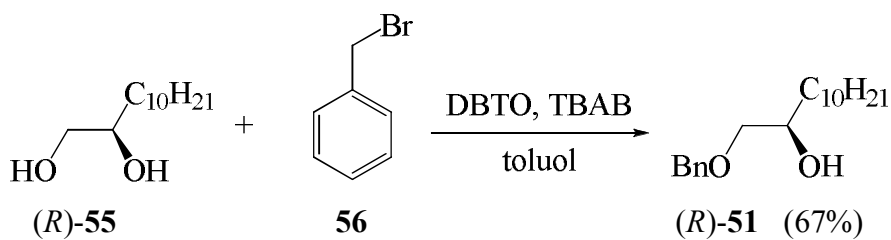

21. ábra

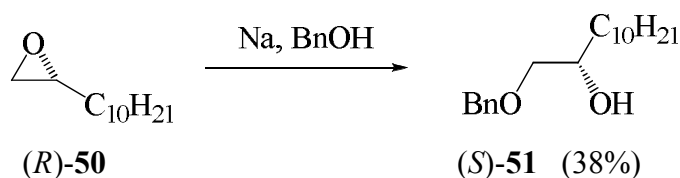
22. ábra

Az (*R*)-**55** diol primer hidroxilcsoportját benzil-védőcsoporttal láttam el. Dibutil-ónoxid (DBTO) és tetrabutil-ammónium-bromid (TBAB) jelenlétében nagy szelektivitással a primer hidroxilcsoport benzileződött (23. ábra) [47].

23. ábra

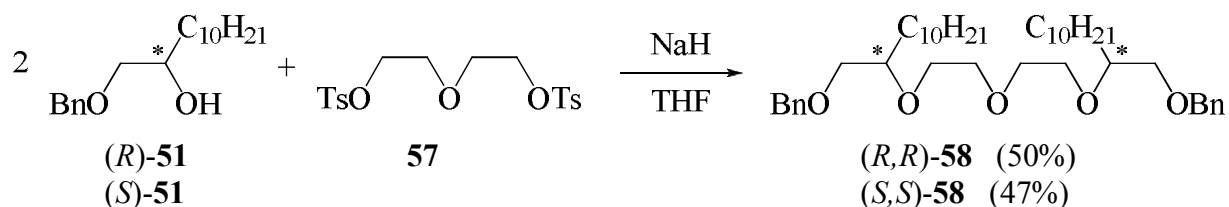
A *rac*-**50** epoxid felnyitása során nem reagált (*R*)-**50** enantiomert is felhasználtam a szintézis során. Az (*R*)-**50** epoxidot nátriumból és benzil-alkoholból képzett alkoxiddal reagáltattam, így a **51** monobenzil származék (*S*) enantiomerjét kaptam (24. ábra). A reakció inverzióval jár, de kismértékű racemizáció is fellépett. A megfelelő enantioimertisztaságot átkristályosítással sikerült elérnem.

24. ábra

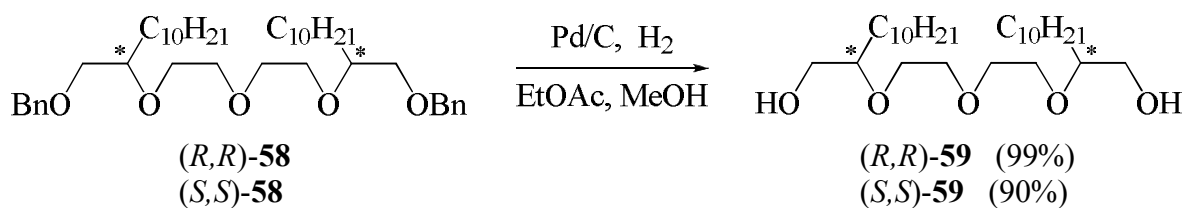
Ezzel a módszerrel a *rac*-**50** epoxid felnyitása során keletkezett mindkét termék [(*R*)-**50**, illetve (*R*)-**55** (ld. 22. ábra)] felhasználását megoldottam. Az (*R*)-**51** és (*S*)-**51** monobenzilezett etilén-glikol származékokból kiindulva könnyen és nagy enantioimertisztasággal előállítható a kívánt koronaéter mindkét enantiomerje.

A monobenzilezett etilén-glikol származékokból [(*R*)-**51**, (*S*)-**51**] NaH-del alkoholátokat képeztem, majd azokat dietilén-glikol-ditoziláttal (**57**) reagáltattam. Így jutottam az (*R,R*)-**58** és az (*S,S*)-**58** enantioimertiszta tetraetilén-glikol származékokhoz (25. ábra), amelyek további átalakítások után alkalmasak a gyűrűzárásra.

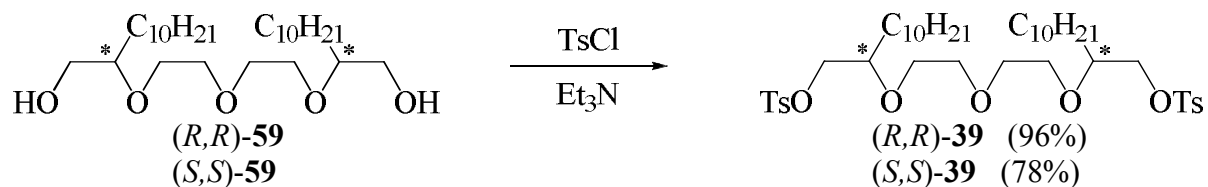
25. ábra

A benzil-védőcsoportok eltávolítását katalitikus hidrogénezéssel hajtottam végre (26. ábra).

26. ábra

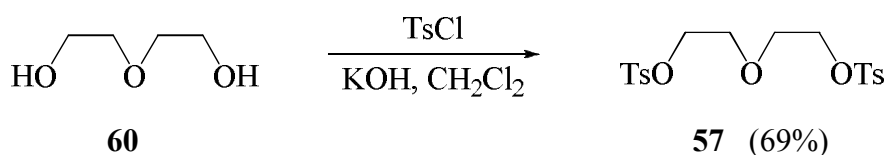
A makrociklizációhoz szükséges távozócsoport kialakításának érdekében az *(R,R)*-**59** és az *(S,S)*-**59** hidroxilcsoportjait tozil-kloriddal reagáltattam, így az *(R,R)*-**39** és *(S,S)*-**39** tetraetilénglikol-ditozilát származékokhoz jutottam (27. ábra). A reakció során savmegkötőként trietil-amint alkalmaztam.

27. ábra

5.3.1.3 Dietilénglikol-ditozilát (**57**) előállítása

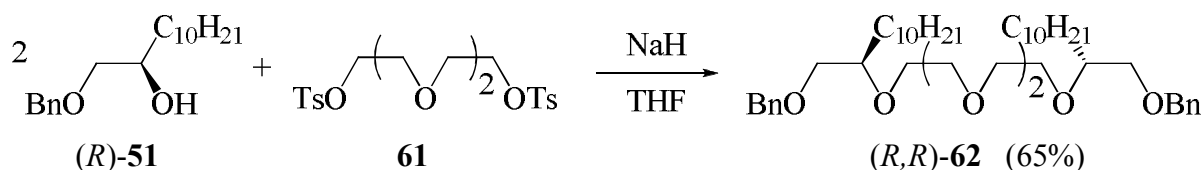
Az *(R,R)*-**58** és az *(S,S)*-**58** tetraetilénglikol származékok előállításához szükséges a dietilénglikol-ditozilát (**57**), melyet dietilénglikol (**60**) és tozil-klorid reakciójával kaptam (28. ábra) [48].

28. ábra

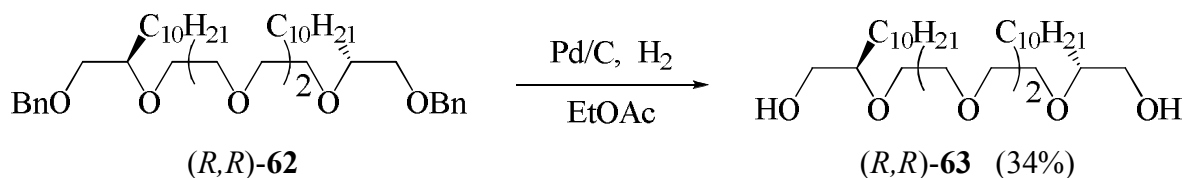
5.3.2 A decilcsoportotokat tartalmazó, enantiomertiszta pentaetilénglikol-ditozilát [(*R,R*)-**40**] előállítása

A különböző gyűrűméretű koronaéterek előállítása érdekében dietilénglikol-ditozilát helyett (**57**) trietilénglikol-ditoziláttal (**61**) reagáltattam az *(R)*-**51** monobenzilezett etilénglikol származékot (29. ábra).

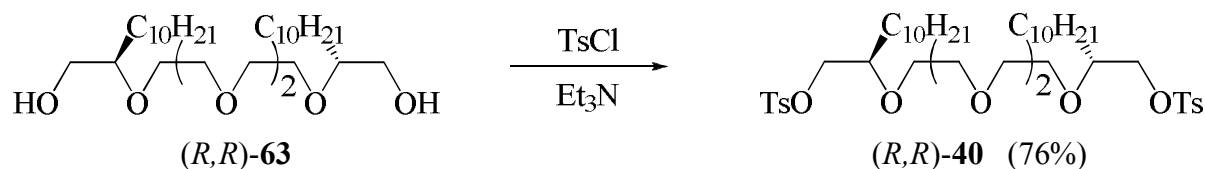
29. ábra

A következő lépésben katalitikus hidrogénezéssel eltávolítottam a benzil-védőcsoportot (30. ábra). A katalitikus hidrogénezés során, a hosszú reakcióidő ellenére is maradt monobenzilezett pentaetilénglikol a reakcióelegyben, ez okozta az alacsony termelést.

30. ábra

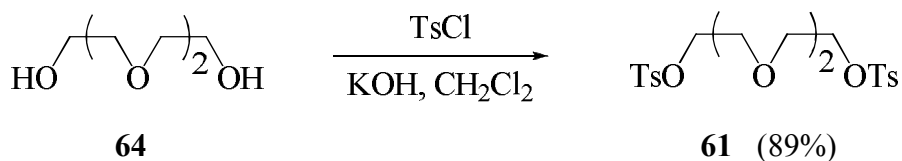
A megfelelő távozócsoport kialakításának érdekében a kiralitáscentrumokon decilcsoportokat tartalmazó pentaetilénglikolt [(R,R)-63] tozil-kloriddal reagáltattam az előzőekben leírtak szerint, így az (R,R)-40 pentaetilénglikol-ditozilátot kaptam (31. ábra).

31. ábra

5.3.2.1 Trietilénglikol-ditozilát (61) előállítása

A trietilénglikol-ditozilátot (61) trietilénglikol (64) és tozil-klorid reakciójával állítottam elő (32. ábra) [48].

32. ábra

5.4 Transzportfolyamatok

5.4.1 Fémiontranszport

Az általam előállított deprotonálható, királis koronaéterek transzportáló képességét, illetve a makrogyűrű méretének hatását vizsgáltam fémionokkal végzett transzportfolyamatok során.

Minden mérésnél 2 ml 1 M-os a mérendő fémion (Li^+ , Na^+ , K^+ , Cs^+ , Ca^{2+} , Mg^{2+} , Zn^{2+} , Cu^{2+}) acetátját tartalmazó vizes adófázist, lipofil membránként az adott koronaéter [(*R,R*)-**33**, (*R,R*)-**34**] 1 mM-os diklórmétános oldatát és szedőfázisként 6 ml 2%-os sósavoldatot használtam [32, 33, 34]. Az átvitt fémion mennyiségét a szedőfázis bepárlása után tömegméréssel határoztam meg. A kapott eredmények alapján láthatjuk (1. táblázat), hogy az (*R,R*)-**34** koronaéter nagy szelektivitással transzportál káliumionokat. Az (*R,R*)-**33** koronaéter nem transzportálja nagy mennyiségben egyik megvizsgált fémiont sem, ennek pontos tanulmányozására a későbbiekben további kísérleteket kívánok folytatni. Az (*R,R*)-**34** koronaéterrel alkáliföldfém-ionok kompetitív transzportját szeretném elvégezni a jövőben.

Ion	Átvitt anyagmennyiség (%)	
	(<i>R,R</i>)- 33	(<i>R,R</i>)- 34
Li^+	2,71	1,88
Na^+	4,79	2,82
K^+	1,54	44,97
Cs^+	0,18	0,15
Ca^{2+}	3,38	1,67
Mg^{2+}	0,53	0,37
Zn^{2+}	5,79	7,51
Cu^{2+}	1,85	0,76

1. táblázat

5.4.2 Királis primer aminok enantiomerszelektív transzportja

Az enantiomertiszta, deprotonálható koronaéterekkel optikailag aktív, primer aminok enantiomerszelektív transzportja valósítható meg pH gradiens hatására. Ezt a folyamatot optimalizáltam ligandumként az (*R,R*)-**33** koronaétert alkalmazva. A kísérletsorozatban megfigyeltem a hőmérséklet, a lipofil membrán minőségének, az adó- és a szedőfázis

koncentrációjának hatását az enantiomerszelektivitásra. A mérések során minden esetben 2 ml vizes adófázist, 12 ml a ligandum 1mM-os oldatát tartalmazó szerves membránt és 6 ml vizes szedőfázist alkalmaztam. A szedőfázis bepárlásával kapott só tömegéből határoztam meg a transzportált anyagmennyiséget.

Az elővizsgálatok során vizsgáltam a transzport optimális idejét. Kísérletet hajtottam végre a szedőfázisban különböző savak alkalmazására (HCl, HClO₄) és az adófázisban az 1-feniletil-amin különböző sóinak előállítására (2. táblázat). Sikertelen az 1-feniletil-amin ecetsavas, hangyasavas és hidrogén-fluoridos sóoldatát előállítani, ezen kívül sikertelen kísérletnek bizonyult a kénhidrogénnel, a hidrogén-karbonáttal és a hidrogén-szulfittal a sóoldat előállítása. Az előkísérletek során az enantiomerfelesleget optikai forgatásméréssel határoztam meg.

Adófázis	Szedőfázis	Transzport idő (óra)	Átvitt mennyiség (%)	ee (%)
PEA.AcOH	HCl	24	60	0
PEA.AcOH	HCl	8	30	12
PEA.AcOH	HCl	4	13	15
PEA.HCOOH	HCl	8	9	10
PEA.HCOOH	HCl	16	13	10
PEA.HF	HCl	20	14	9
PEA.AcOH	HClO ₄	24	8	0

Szerves membrán: (R,R)-33 1mM-os diklórmétános oldata

Adófázis: 1 M-os vizes oldat

Szedőfázis: 2%-os vizes oldat

T = szobahőmérséklet

2. táblázat

Az eredmények alapján látható, hogy minél hosszabb ideig folytatjuk a transzportot a ligandum annál több molekulát visz át a szedőfázisba, viszont az enantiomerfelesleg ezzel fordított arányosságban csökken. Látható, hogy az adófázisban alkalmazott sav pK_a értékének csökkenésével lassul a transzport sebessége, viszont az átvitt anyag enantiomertisztasága közel azonos maradt. A további kísérleteket 4 órán keresztül az 1-feniletil-amin ecetsavas sóját alkalmazva végeztem el.

Az előzetes vizsgálatok során észrevettem, hogy a hőmérsékletnek nagy hatása van a szelektivitásra és az átvitt mennyiségre, így ennek a paraméternek a változtatásával kezdtem a további kísérletsorozatot (3. táblázat). A további mérések során az enantiomerfelesleget (ee) királis gázkromatográfiával határoztuk meg.

Hőmérséklet (°C)	Átvitt mennyiség (%)	ee (%)
0	6	2
10	14	10
18	14	13
30	37	0

Szerves membrán: (R,R)-**33** 1mM-os diklórmétános oldata

Adófázis: 1 M-os PEA.AcOH vizes oldat

Szedőfázis: 2% HCl oldat

Transzport idő: 4 óra

3. táblázat

A mérések során látszik, hogy az enantiomerszelektivitás a hőmérséklet függvényében egy maximumon megy át. Ez a maximum 18-20°C körül lehet, de a használt termosztát korlátai miatt nem tudtam megmérni a maximum pontos hőmérsékletét. A transzport során átvitt anyagmennyiség a hőmérséklet növelésével nő. A továbbiakban 18°C-on végeztem a méréseket, hogy azok megfelelőképpen összehasonlíthatóak legyenek.

A lipofil membrán oldószere nem elegyedhet vízzel és a sűrűségének megfelelően nagyoknak kell lennie ahhoz, hogy az adó- és a szedőfázis bemérhető legyen. Ezen feltételek mellett különböző oldószerekkel végeztem el a transzportot (4. táblázat). Az oldószer minősége nagy hatással van az átvitt anyag mennyiségére és az enantiomertisztaságára is. A további méréseket diklórmétánban végeztem el.

Szerves membrán	Átvitt mennyiség (%)	ee (%)
CH ₂ Cl ₂	14	13
CHCl ₃	24	0
CCl ₄	5	2
Ph-Br	6	4
1,2-diklórbenzol	2	14
α,α,α -trifluortoluol	1	4

Szerves membrán: (R,R)-**33** 1mM-os oldata

Adófázis: 1 M-os PEA.AcOH vizes oldata

Szedőfázis: 2% HCl oldat

Transzport idő: 4 óra, T = 18°C

4. táblázat

Az adó- és szedőfázis koncentrációjának hatását is vizsgáltam a transzportfolyamatra (5. táblázat). Olyan kísérletet is végeztem, amiben a szedőfázisban az 1-feniletil-aminra vonatkoztatva fél ekvivalens sósav volt, azonban nem sikerült javítani az átvitt anyag enantiomerfeleslegét. Az adófázis koncentrációjának csökkentése nem javította a transzport hatékonyságát.

Adófázis koncentráció	Szedőfázis	Átvitt mennyiség (%)	ee (%)
1 M	0,5 M-os HCl	16	7
1 M	2%-os HCl	14	13
0,5 M	2%-os HCl	15	2
0,1 M	2%-os HCl	25	4

Szerves membrán: (R,R)-**33** 1mM-os diklórmétános oldata

Adófázis: PEA.AcOH vizes oldat

Transzport idő: 4 óra, T = 18°C

5. táblázat

Előkísérletet végeztem a nagyobb gyűrűméretű [(R,R)-**34**] makrociklussal végzett transzportokra (6. táblázat). Ebben az esetben az átvitt anyag enantiomerfeleslegét optikai forgatásméréssel határoztam meg.

Adófázis	Szedőfázis	Traszport idő (óra)	Átvitt mennyiség (%)	ee (%)
PEA.AcOH	HCl	4	20	5
PEA.AcOH	HClO ₄	4	9	0
fenil-glicinol.AcOH	HCl	24	15	10
fenil-glicinol.AcOH	HClO ₄	24	5	12

Szerves membrán: (R,R)-**34** 1mM-os diklórmétános oldata

Adófázis: 1 M-os vizes oldat

Szedőfázis: 2%-os vizes oldat

6. táblázat

Látható, hogy az (R,R)-**34** nagyobb gyűrűméretű ligandum rosszabbul transzportálja az 1-feniletil-amint és jobban a fenil-glicinolt. A transzportfolyamat sebessége sokkal lassabb, azonban jobb enantiomertisztaságot értem el.

6. Kísérleti rész

6.1 Alkalmazott anyagok és vizsgálati módszerek

Munkám alapját preparatív szerves kémiai munka képezi. A kiindulási anyagokat a Sigma-Aldrich Kft.-től szereztük be. A bepárlásokat csökkentett nyomáson rotációs vákuumbepárlóban végeztem.

A vegyületek előállítása során a reakciók előrehaladását vékonyréteg kromatográfiával (VRK) ellenőriztem. A kísérleti részben szereplő R_f értékek minden esetben Kieselgel 60 F₂₅₄ (Merck) szilikagél lapra vonatkoznak.

Az előállított anyagok tisztítását és a termékelegyek szétválasztását normál-, ill. csökkentett nyomáson végzett frakcionált desztillációval, átkristályosítással, valamint oszlop- és rétegekromatográfiával végeztem. Az oszlopkromatográfiákhoz neutrális, aktivált Brockman I Alumínium-oxid, illetve Szilikagél 60 (70-200 mesh, Merck) adszorbenseket használtam.

Az új vegyületeket fizikai állandóikkal (olvadás-, ill. forráspont, R_f , optikai forgatóképesség) és spektroszkópiai adataikkal (IR, ^1H NMR, ^{13}C NMR, ^{31}P NMR) jellemeztem. Az olvadáspontokat Boetius mikro olvadáspontmérő készüléken mértem (korrigálatlan értékek). Az infravörös spektrumok felvételét Bruker Alpha-T FT-IR típusú spektrométeren készítették. Az NMR spektrumokat Bruker DRX-500 Avance (^1H -NMR: 500 MHz, ^{13}C -NMR: 125 MHz), illetve Bruker Avance 300 (^1H -NMR: 300 MHz, ^{13}C -NMR: 75 MHz) készülékeken deuterokloroformban vették fel.

A királis vegyületek optikai forgatását Perkin Elmer 241 polariméter segítségével határoztam meg. A HPLC méréseket Perkin Elmer 200 típusú készülékkel, Phenomenex Lux Cellulose-1 (5 μm , 250 x 4,6 mm) királis oszlopon végezték. A királis GC méréseket Agilent 4890 D készüléken, BETA-DEX^{TMP} 120 kapillárkolonna alkalmazásával, 100°C-on és 50 kPa-on hajtották végre.

6.2 Szintézisek

6.2.1 (7*R*,15*R*)-7,15-Didecil-22-etoxi-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22*H*-dibenzo[*n,q*][1,4,7,10,13,16]pentaoxa- λ^5 -foszfaciklooktadecin-22-on [(*R,R*)-41] előállítása

Egy 100 ml-es kétnyakú lombikot Argon atmoszféra alatt kimelegítettem. Bemértem 2,53 g (3,24 mmol) (*R,R*)-**39** ditozilátot, 0,90 g (3,24 mmol) **37** foszfinsav-észtert, 5,00 g (35,74 mmol) kálium-karbonátot és 60 ml dimetil-formamidot, majd a reakcióelegyet 5 napon keresztül 80°C-on kevertettem. A kiindulási anyagok teljes átalakulását VRK-val ellenőriztem.

A reakció lejátszódása után a reakcióelegyet bepároltam, majd hozzáadtam 300 ml deszt. vizet, és 4×100 ml diklórmétánnal extraháltam a vizes fázist. Az egyesített szerves fázist 70 ml deszt. vízzel mostam, magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrés után csökkentett nyomáson bepároltam.

A nyersteget oszlopkromatográfiásan tisztítottam, szilikagél adszorbensen, eluensként etil-acetát : hexán = 1 : 4, majd a polaritást emelve etil-acetát : hexán = 1 : 1 elegyet alkalmazva. A tisztítás után átlátszó olajat kaptam termékként.

Termelés: 46% (1,07 g)

VRK: SiO₂
aceton : hexán = 1 : 4 $R_{f\text{termék}} = 0,30$

Forgatás: $c = 1,400 \text{ g/100ml}$
absz. CH₂Cl₂
 $[\alpha]_D^{25} = -4,79^\circ$

¹H-NMR (300 MHz, CDCl₃): δ 0,90 (t, $J = 6 \text{ Hz}$, 6H, CH₃); 1,29–1,44 (m, 39H, CH₂, CH₃); 2,31–2,38 (m, 1H, OCH); 2,74–2,82 (m, 2H, OCH₂); 3,01–3,15 (m, 2H, OCH₂); 3,25–3,40 (m, 4H, OCH₂); 3,47–3,54 (m, 1H, OCH); 3,71–4,21 (m, 6H, OCH₂); 6,94–7,08 (m, 4H, ArH); 7,37–7,54 (m, 2H, ArH); 7,87–7,94 (m, 1H, ArH); 8,02–8,09 (m, 1H, ArH).

^{13}C -NMR (75 MHz, CDCl_3): δ 14,32 (CH_3); 16,69 (d, $J = 6,8$ Hz, CH_3); 22,90; 25,48; 25,54; 29,55; 29,80; 29,83; 29,85; 29,89; 32,13; 32,19; 32,96 (CH_2); 60,58 (d, $J = 6,0$ Hz, OCH_2); 70,75; 71,05; 71,22; 71,47; 71,97; 72,09 (OCH_2); 80,14; 80,28 (OCH); 112,44 (d, $J = 7,5$ Hz, ArCH); 112,94 (d, $J = 7,5$ Hz, ArCH); 120,22 (d, $J = 66$ Hz, ArC); 120,40 (d, $J = 12$ Hz, ArCH); 122,10 (d, $J = 78$ Hz, ArC); 133,20 (d, $J = 0,8$ Hz, ArCH); 133,34 (d, $J = 4,5$ Hz, ArCH); 133,60 (d, $J = 1,5$ Hz, ArCH); 135,44 (d, $J = 7,5$ Hz, ArCH); 160,66 (d, $J = 3$ Hz, ArC); 161,15 (d, $J = 5,3$ Hz, ArC).

^{31}P -NMR (121 MHz, CDCl_3): δ 26,88.

IR (film): ν_{max} 3067; 2922; 2853; 1591; 1577; 1475; 1443; 1363; 1280; 1238; 1142; 1091; 1041; 949; 826; 755; 711; 567; 517 cm^{-1} .

6.2.2 (7*S*,15*S*)-7,15-Didecil-22-etoxi-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22*H*-dibenzo[*n,q*][1,4,7,10,13,16]penta-oxa- λ^5 -foszfaciklooktadecin-22-on [(*S,S*)-41] előállítása

Egy kétnyakú lombikot Argon atmoszféra alatt kihevítettem, majd bemértem 0,50 g (0,64 mmol) (*S,S*)-**39** ditionilátot, 0,18 g (0,64 mmol) **37** foszfinsav-észtert, 0,98 g (7 mmol) kálium-karbonátot és 12 ml DMF oldószert. A reakcióelegyet 5 napig 80°C-on kevertettem. A kiindulási anyagok teljes átalakulását VRK-val ellenőriztem.

A reakcióelegyről csökkentett nyomáson lepároltam az oldószert, majd 60 ml deszt. vizet adtam hozzá. A vizes fázist 4×30 ml diklórmetánnal extraháltam, majd az egyesített szerves fázist 20 ml deszt. vízzel mostam, magnézium-szulfáton szárítottam, szűrtem, majd csökkentett nyomáson bepároltam.

A nyersterméket oszlopkromatográfiás módszerrel tisztítottam szilikagél adszorbensen, eluensként kezdetben etil-acetát : hexán = 1 : 4, majd az eluens polaritását emelve etil-acetát : hexán = 1 : 1 elegyet alkalmazva. Termékként átlátszó olajat kaptam.

Termelés: 49% (0,22 g)

VRK: SiO_2

etil-acetát : hexán = 1 : 2

$R_{f\text{termék}} = 0,27$

Forgatás: $c = 1,000 \text{ g/100ml}$
absz. CH_2Cl_2
 $[\alpha]_D^{25} = +2,90^\circ$

Az (*S,S*)-**41** további fizikai és spektroszkópiai adatai megegyeznek az (*R,R*)-**41** vegyület 6.2.1 pontban ismertett adataival.

6.2.3 (7*R*,18*R*)-7,18-Didecil-25-etoxi-6,7,9,10,12,13,15,16,18,19-dekahidro-25*H*- dibenzo[*q,t*][1,4,7,10,13,16,19]hexaoxa- λ^5 -foszfaciklohejkozín-25-on [(*R,R*)-**42**] előállítás

Egy 100 ml-es kétnyakú lombikot Argon atmoszféra alatt kimelegítettem. Bemértem 1,81 g (2,188 mmol) (*R,R*)-**40** dítózilátot, 0,61 g (2,188 mmol) **37** foszfinsav-észtert, 3,40 g (24,3 mmol) kálium-karbonátot és 40 ml dimetil-formamidot, majd a reakcióelegyet 80°C-on kevertettem 5 napig. A kiindulási anyagok teljes átalakulását VRK-val ellenőriztem.

A reakció lejátszódása után a reakcióelegyet bepároltam, majd a maradékhoz hozzáadtam 300 ml deszt. vizet, és az így kapott keveréket 4×100 ml diklórmetánnal extraháltam. Az egyesített szerves fázist 70 ml deszt. vízzel mostam, magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrés után csökkentett nyomáson bepároltam.

Az 1,79 g narancssárga olajat oszlopkromatográfiásan tisztítottam szilikagél adszorbensen, acetón : hexán = 6 : 1 elegyet alkalmazva eluensként. A tisztítás után átlátszó olajat kaptam termékként.

Termelés: 63% (1,04 g)

VRK: SiO_2
acetón : hexán = 1 : 2 $R_{f\text{ termék}} = 0,45$

Forgatás: $c = 1,000 \text{ g/100ml}$
absz. CH_2Cl_2
 $[\alpha]_D^{25} = -14,80^\circ$

$^1\text{H-NMR}$ (500 MHz, CDCl_3): δ 0,90 (t, $J = 6 \text{ Hz}$, 6H, CH_3); 1,28–1,52 (m, 39H, CH_2 , CH_3); 2,90–3,05 (m, 3H, OCH, OCH_2); 3,15–3,29 (m, 4H, OCH_2); 3,34–3,51 (m, 7H, OCH, OCH_2);

3,69–3,92 (m, 2H, OCH₂); 3,97–4,14 (m, 4H, OCH₂); 6,91–6,95 (m, 2H, ArH); 7,03–7,10 (m, 2H, ArH); 7,43–7,49 (m, 2H, ArH); 7,92–7,96 (m, 1H, ArH); 8,05–8,10 (m, 1H, ArH).

¹³C-NMR (75 MHz, CDCl₃): δ 14,33 (CH₃); 16,66 (d, *J* = 7,5 Hz, CH₃); 22,90; 25,47; 25,66; 29,57; 29,86; 30,00; 32,14; 32,61; 32,98 (CH₂); 60,49 (d, *J* = 6,0 Hz, OCH₂); 70,43; 70,65; 70,79; 71,00; 71,26; 71,42; 71,58; 72,48 (OCH₂); 78,94; 79,18 (OCH); 112,21 (d, *J* = 7,5 Hz, ArCH); 112,65 (d, *J* = 8,3 Hz, ArCH); 120,33 (d, *J* = 64,5 Hz, ArC); 120,60 (d, *J* = 13,5 Hz, ArCH); 122,21 (d, *J* = 75 Hz, ArC); 133,36 (d, *J* = 1,5 Hz, ArCH); 133,58 (d, *J* = 4,5 Hz, ArCH); 133,75 (d, *J* = 1,5 Hz, ArCH); 135,63 (d, *J* = 6 Hz, ArCH); 160,32 (d, *J* = 3 Hz, ArC); 160,85 (d, *J* = 6 Hz, ArC).

³¹P-NMR (121 MHz, CDCl₃): δ 26,05.

IR (film): $\nu_{\max}$ 3067; 3030; 2921; 2852; 1590; 1578; 1467; 1443; 1280; 1239; 1090; 1034; 949; 755; 567; 519 cm⁻¹.

6.2.4 (7*R*,15*R*)-2,20-Di-*terc*-butil-7,15-didecil-22-etoxi-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22*H*-dibenzo[*n,q*][1,4,7,10,13,16]pentaoxa- λ^5 -foszfaciklooktadecin-22-on [(*R,R*)-43] előállítása

Egy 50 ml-es, kétnyakú lombikot Argon atmoszféra alatt kimelegítettem és bemértem 0,87 g (1,22 mmol) (*R,R*)-**39** ditozilátot, 0,48 g (1,22 mmol) **38** foszfinsav-észtert, 1,85 g kálium-karbonátot és 21 ml DMF-ot, majd az így kapott reakcióelegyet 12 napon át 80°C-on kevertettem. A kiindulási anyagok teljes átalakulását VRK-val ellenőriztem.

A reakcióelegyről csökkentett nyomáson lepároltam az oldószert, majd 150 ml deszt. vizet adtam hozzá. A vizes fázist 4×50 ml diklórmetánnal extraháltam, majd az egyesített szerves fázist 40 ml deszt. vízzel mostam. A szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, szűrtem, majd csökkentett nyomáson eltávolítottam az oldószert.

A nyersterméket kromatográfiásan tisztítottam szilikagél adszorbensen, eluensként etil-acetát : hexán = 1 : 3 oldószerkeveréket alkalmazva. Tiszta terméként halványsárga olajat kaptam.

Termelés: 45%   (0,45 g)

VRK: SiO₂
etil-acetát : hexán = 1 : 2 $R_{f\text{ termék}} = 0,35$

Forgatás: $c = 1,000 \text{ g/100ml}$
absz. CH₂Cl₂
 $[\alpha]_D^{25} = +25,70^\circ$

¹H-NMR (500 MHz, CDCl₃): δ 0,88 (t, $J = 5 \text{ Hz}$, 6H, CH₃); 1,25–1,33 (m, 57H, CH₂, CH₃); 2,84–3,09 (m, 4H, OCH₂); 3,24–3,31 (m, 5H, OCH₂); 3,41–3,44 (m, 1H, OCH₂); 3,71–3,78 (m, 2H, OCH₂); 3,92–4,19 (m, 4H, OCH, OCH₂); 6,88–6,91 (m, 2H, ArH); 7,41–7,46 (m, 2H, ArH); 7,89–8,00 (m, 2H, ArH).

¹³C-NMR (75 MHz, CDCl₃): δ 14,30 (CH₃); 16,75 (d, $J = 6,8 \text{ Hz}$, CH₃); 22,87; 25,38; 25,47; 29,51; 29,74; 29,77; 29,79; 29,92; 30,00; 31,74; 31,76; 32,01; 32,10; 32,69; 34,45 (C, CH₂, CH₃); 60,48 (d, $J = 6,0 \text{ Hz}$, OCH₂); 70,30; 70,45; 70,65; 70,75; 72,23; 72,51 (OCH₂); 79,80; 79,88 (OCH); 112,33 (d, $J = 7,5 \text{ Hz}$, ArCH); 112,77 (d, $J = 9 \text{ Hz}$, ArCH); 119,80 (d, $J = 53,3 \text{ Hz}$, ArC); 121,66 (d, $J = 61,5 \text{ Hz}$, ArC); 130,07 (ArC); 130,11 (d, $J = 3 \text{ Hz}$, ArCH); 130,21 (d, $J = 1,5 \text{ Hz}$, ArC); 142,90 (d, $J = 11,3 \text{ Hz}$, ArCH); 143,12 (d, $J = 12 \text{ Hz}$, ArCH); 158,36 (d, $J = 3 \text{ Hz}$, ArC); 158,86 (d, $J = 5,3 \text{ Hz}$, ArC).

³¹P-NMR (121 MHz, CDCl₃): δ 28,55.

IR (film): ν_{max} 2954; 2922; 2853; 1599; 1489; 1465; 1393; 1362; 1263; 1089; 1036; 949; 813; 669; 584; 544; 505 cm⁻¹.

6.2.5 (7*R*,15*R*)-2,20-Di-*terc*-butil-7,15-didecil-22-etoxi-4,18-dinitro-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22*H*-dibenzo[*n,q*][1,4,7,10,13,16]penta-oxa- λ^5 -foszfaciklooktadecin-22-on [(*R,R*)-44] előállítása

Egy 50 ml-es kétnyakú lombikba bemértem 0,35 g (0,42 mmol) (*R,R*)-**43** koronaéter 4 ml diklórmétánban készült oldatát. Az oldatot 0°C-ra hűtöttem és hozzácepegettem 0,62 ml nitrálóelegyet (4,17 mmol a salétromsavra nézve). A nitrálóelegy cc. salétromsav : cc.

kénsav 1 : 2 arányú keveréke volt. A reakcióelegyet 30 percen keresztül 0°C-on kevertetem, majd VRK-val ellenőriztem a kiindulási anyag teljes átalakulását.

A reakcióelegyhez 4 ml diklórmétánt és 10 ml deszt. vizet adtam. A vizes fázist 3×5 ml diklórmétánnal extraháltam, majd az egyesített szerves fázist 5 ml deszt. vízzel mostam, magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrés után csökkentett nyomáson lepároltam az oldószert.

A nyersterméket oszlopkromatográfiás módszerrel tisztítottam szilikagél adszorbensen, etil-acetát : hexán = 1 : 4 eluenst használva. Termékként átlátszó olajat kaptam.

Termelés: 42% (0,16 g)

VRK: SiO₂
etil-acetát : hexán = 1 : 2 $R_{f\text{termék}} = 0,79$

Forgatás: c = 1,030 g/100ml
absz. CH₂Cl₂
 $[\alpha]_D^{25} = +56,02^\circ$

¹H-NMR (300 MHz, CDCl₃): δ 0,89 (t, *J* = 6 Hz, 6H, CH₃); 1,14–1,46 (m, 57H, CH₂, CH₃); 3,29–3,79 (m, 12H, OCH₂); 3,94–3,99 (m, 1H, OCH); 4,17–4,32 (m, 3H, OCH, OCH₂); 7,68–7,74 (m, 1H, ArH); 7,94–7,98 (m, 2H, ArH); 8,09–8,15 (m, 1H, ArH).

¹³C-NMR (75 MHz, CDCl₃): δ 14,14 (CH₃); 16,58 (d, *J* = 6 Hz, CH₃); 22,71; 24,61; 25,40; 29,35; 29,65; 29,85; 30,97; 31,11; 31,22; 31,88; 31,95; 34,86; 34,96 (C, CH₂, CH₃); 62,33 (d, *J* = 6,0 Hz, OCH₂); 68,35; 69,48; 70,16; 70,35; 76,02; 77,97; 78,12; 78,47 (OCH, OCH₂); 126,06 (d, *J* = 2,3 Hz, ArCH); 126,77 (d, *J* = 2,3 Hz, ArCH); 127,16 (d, *J* = 134,3 Hz, ArC); 129,03 (d, *J* = 135,75 Hz, ArC); 134,84 (d, *J* = 12,8 Hz, ArC); 134,92 (d, *J* = 6,8 Hz, ArC); 143,34 (d, *J* = 12 Hz, ArC); 143,93 (d, *J* = 12 Hz, ArC); 147,23 (d, *J* = 12 Hz, ArCH); 147,59 (d, *J* = 12,8 Hz, ArCH); 151,83 (d, *J* = 4,5 Hz, ArC); 151,93 (d, *J* = 4,5 Hz, ArC).

³¹P-NMR (121 MHz, CDCl₃): δ 26,21.

IR (film): $\nu_{\max}$ 2956; 2923; 2854; 1605; 1560; 1533; 1466; 1365; 1351; 1241; 1109; 1029; 987; 957; 877; 731; 552; 460 cm^{-1} .

6.2.6 (7*R*,15*R*)-7,15-Didecil-22-hidroxi-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22*H*- dibenzo[*n,q*][1,4,7,10,13,16]pentaoxa- λ^5 -foszfaciklooktadecin-22-on [(*R,R*)-33] előállítása

Egy 25 ml-es gömblombikba bemértem 0,88 g (1,23 mmol) (*R,R*)-**41** foszfinsav-észtert, 2,65 ml (7,38 mmol) 25%-os tetrametil-ammonium-hidroxid vizes oldatát, majd 7 ml *n*-propanol hozzáadásával feloldottam a keletkező csapadékot. Kevertetés közben forraltam a reakcióelegyet, a kiindulási anyag teljes átalakulásáig, amit VRK-val ellenőriztem. A tetrametil-ammonium-hidroxid bomlása és az *n*-propanol elpárolgása miatt ezeket többször pótoltam a reakcióidő alatt. A reakció 1 hét alatt játszódott le.

A reakcióelegyet csökkentett nyomáson bepároltam, majd hozzáadtam 50 ml deszt. vizet és 20 ml diklórmetánt. Az elegy pH-ját 10 %-os vizes sósav oldattal 1-re állítottam, ekkor a fázisok könnyen elválaszthatóak voltak. A vizes fázist 3×20 ml diklórmetánnal extraháltam, az egyesített szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrés után csökkentett nyomáson bepároltam.

A nyersterméket oszlopkromatográfiás módszerrel tisztítottam szilikagél adszorbensen, eluensként *izo*-propanol : hexán = 1 : 5 oldószerkeveréket, majd a szennyezők eltávolítása után tiszta *izo*-propanolt használtam. Termékként narancssárga, átlátszó olajat kaptam.

Termelés: 78% (0,66 g)

VRK: SiO_2
etil-acetát : hexán : ecetsav = 10 : 10 : 1 $R_{f\text{termék}} = 0,47$

Forgatás: $c = 1,010 \text{ g/100ml}$
absz. CH_2Cl_2
 $[\alpha]_D^{25} = +32,97^\circ$

^1H -NMR (300 MHz, CDCl_3): δ 0,90 (t, $J = 6$ Hz, 6H, CH_3); 1,20–1,40 (m, 36H, CH_2); 2,56 (széles, 1 mol komplexált víz); 3,54–3,72 (m, 10H, OCH_2); 3,97–4,06 (m, 4H, OCH, OCH_2); 6,90–7,04 (m, 4H, ArH); 7,46–7,52 (m, 2H, ArH); 7,60–7,67 (m, 2H, ArH).

^{13}C -NMR (75 MHz, CDCl_3): δ 14,33 (CH_3); 22,90; 25,75; 29,55; 29,82; 29,87; 31,41; 32,13 (CH_2); 70,01; 71,16; 71,56 (OCH_2); 78,56 (OCH); 111,66 (d, $J = 6,8$ Hz, ArCH); 120,79 (d, $J = 13,5$ Hz, ArCH); 121,09 (d, $J = 138$ Hz, ArC); 133,79 (d, $J = 1,5$ Hz, ArCH); 134,41 (d, $J = 10,5$ Hz, ArCH); 160,38 (d, $J = 2,3$ Hz, ArC).

^{31}P -NMR (121 MHz, CDCl_3): δ 27,98.

IR (film): ν_{max} 3067; 2922; 2853; 1718; 1684; 1591; 1577; 1477; 1458; 1363; 1281; 1240; 1090; 941; 827; 753; 714; 555; 510 cm^{-1} .

6.2.7 (7*S*,15*S*)-7,15-Didecil-22-hidroxi-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22*H*-dibenzo[*n,q*][1,4,7,10,13,16]pentaoxa- λ^5 -foszfaciklooktadecin-22-on [(*S,S*)-33] előállítása

Egy 25 ml-es gömblombikba bemértem 0,22 g (0,31 mmol) (*S,S*)-**41** foszfinsav-észtert, 0,67 ml (1,86 mmol) 25%-os, vizes tetrametil-ammónium-hidroxid oldatot és 1,60 ml *n*-propanolt. A reakcióelegyet 7 napig forraltam a kiindulási anyag teljes átalakulásáig. A reagenst és az oldószert többször pótoltam a reakcióidő alatt.

A reakcióelegyet csökkentett nyomáson bepároltam, majd hozzáadtam 15 ml deszt. vizet és 10 ml diklórmetánt. Az elegy pH-ját 10 %-os vizes sósav oldat hozzáadásával 1-re állítottam, ekkor a fázisok könnyen szétválaszthatóak voltak. A vizes fázist 3×10 ml diklórmetánnal extraháltam. Az egyesített szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrés után az oldószert csökkentett nyomáson lepároltam. Termékként narancssárga átlátszó olajat kaptam, amit exsikkátorban szárítottam foszfor-pentoxid felett.

Termelés: 96% (0,20 g)

VRK: SiO_2

etil-acetát : hexán : ecetsav = 10 : 10 : 1 $R_{f\text{termék}} = 0,47$

Forgatás: $c = 1,000 \text{ g/100ml}$
absz. CH_2Cl_2
 $[\alpha]_D^{25} = -14,60^\circ$

Az (*S,S*)-**33** további fizikai és spektroszkópiai adatai megegyeznek az (*R,R*)-**33** vegyület 6.2.6 pontban ismertetett adataival.

6.2.8 (7*R*,18*R*)-7,18-Didecil-25-hidroxi-6,7,9,10,12,13,15,16,18,19-dekahidro-25*H*-dibenzo[*q,t*][1,4,7,10,13,16,19]hexaoxa- λ^5 -foszfaciklohenekozin-25-on [(*R,R*)-**34**] előállítása

Egy 25 ml-es gömblombikba bemértem 0,95 g (1,25 mmol) (*R,R*)-**42** foszfinsav-észtert, 2,7 ml (7,50 mmol) 25%-os tetrametil-ammónium-hidroxid vizes oldatot, majd 7 ml *n*-propanol hozzáadásával feloldottam a keletkező csapadékot. Kevertetés közben 5 napig forraltam a reakcióelegyet, a kiindulási anyag teljes átalakulását VRK-val ellenőriztem. A tetrametil-ammónium-hidroxidot és az *n*-propanolt többször pótoltam a reakcióidő alatt.

A reakció lejátszódása után a reakcióelegyet bepároltam, majd 250 ml vizet adtam hozzá és a pH-t 10%-os vizes sósav oldattal 1-re állítottam. A vizes fázist 8×50 ml diklórmetánnal extraháltam. Az egyesített szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrés után csökkentett nyomáson bepároltam. A narancssárga olajos terméket foszfor-pentoxid felett exsikkátorban szárítottam.

Termelés: 84% (0,77 g)

VRK: SiO_2
etil-acetát : hexán : ecetsav = 10 : 8 : 1 $R_{f\text{termék}} = 0,16$

Forgatás: $c = 1,010 \text{ g/100ml}$
absz. CH_2Cl_2
 $[\alpha]_D^{25} = +10,42^\circ$

^1H -NMR (500 MHz, CDCl_3): δ 0,89 (t, $J = 5$ Hz, 6H, CH_3); 1,27–1,44 (m, 36H, CH_2); 3,39–3,67 (m, 14H, OCH_2); 3,95–4,04 (m, 4H, OCH , OCH_2); 6,90–6,93 (m, 2H, ArH); 6,96–6,99 (m, 2H, ArH); 7,44–7,47 (m, 2H, ArH); 7,66–7,69 (m, 2H, ArH).

^{13}C -NMR (75 MHz, CDCl_3): δ 14,16 (CH_3); 22,73; 25,48; 29,38; 29,66; 29,67; 29,70; 31,58; 31,95 (CH_2); 69,58; 70,64; 71,07; 71,66 (OCH_2); 78,61 (OCH); 111,93 (d, $J = 7,5$ Hz, ArCH); 120,52 (d, $J = 5,3$ Hz, ArCH); 121,81 (d, $J = 65,3$ Hz, ArC); 133,30 (d, $J = 1,5$ Hz, ArCH); 134,02 (d, $J = 8,3$ Hz, ArCH); 160,33 (d, $J = 2,3$ Hz, ArC).

^{31}P -NMR (121 MHz, CDCl_3): δ 27,93.

IR (film): ν_{max} 3067; 2921; 2852; 1591; 1577; 1467; 1442; 1280; 1239; 1137; 1090; 1044; 1020; 943; 754; 556; 514 cm^{-1} .

6.2.9 (7*R*,15*R*)-2,20-Di-*terc*-butil-7,15-didecil-22-hidroxi-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22*H*-dibenzo[*n,q*][1,4,7,10,13,16]penta- λ^5 -foszfaciklooktadecin-22-on [(*R,R*)-35] előállítása

Egy 25 ml-es gömblombikba bemértem 0,35 g (0,42 mmol) (*R,R*)-**43** foszfinsav-észtert és hozzáadtam 0,9 ml (2,52 mmol) 25%-os tetrametil-ammónium-hidroxid vizes oldatot, majd 3 ml *n*-propanolt, hogy a reakcióelegy egy fázist alkosson. A reakciót a kiindulási anyag teljes átalakulásáig kevertettem 80°C-on. A 2 hét alatt a tetrametil-ammónium-hidroxidot és az *n*-propanolt többször pótoltam.

A reakcióelegyet csökkentett nyomáson bepároltam, majd hozzáadtam 25 ml deszt. vizet és 15 ml diklórmetánt. Az elegy pH-ját 1-re állítottam 10%-os vizes sósav oldat hozzáadásával. A megfelelő pH elérésekor a fázisok könnyen szétválaszthatóak voltak. A vizes fázist 3×15 ml diklórmetánnal extraháltam. Az egyesített szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrés után az oldószert csökkentett nyomáson lepároltam. Termékként narancssárga átlátszó olajat kaptam, amit exsikkátorban szárítottam foszfor-pentoxid felett.

Termelés: 85%   (0,29 g)

VRK: SiO₂
etil-acetát : hexán : ecetsav = 10 : 10 : 1 $R_{f\text{termék}}=0,24$

Forgatás: $c = 0,940 \text{ g/100ml}$
absz. CH₂Cl₂
 $[\alpha]_D^{25} = +48,70^\circ$

¹H-NMR (300 MHz, CDCl₃): δ 0,89 (t, $J = 6 \text{ Hz}$, 6H, CH₃); 1,22–1,56 (m, 54H, CH₂, CH₃); 3,49–3,55 (m, 2H, OCH₂); 3,66–3,76 (m, 8H, OCH₂); 3,92–4,01 (m, 4H, OCH, OCH₂) 6,71–6,76 (m, 2H, ArH); 7,31–7,33 (m, 2H, ArH); 7,62–7,76 (m, 2H, ArH).

IR (film): ν_{max} 3648; 2953; 2923; 2854; 1918;1718;1700;1685;1598; 1489; 1457; 1361; 1091; 1030; 809; 588; 527; 505; 459 cm⁻¹.

Az egyéb spektroszkópai vizsgálatok még nem készültek el a dolgozat beadási határidejéig.

6.2.10 (7*R*,15*R*)-2,20-Di-*terc*-butil-7,15-didecil-22-hidroxi-4,18-dinitro-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22*H*-dibenzo[*n,q*][1,4,7,10,13,16]penta-oxa- λ^5 -foszfaciklooktadecin-22-on [(*R,R*)-36] előállítása

Egy 25 ml-es gömblombikba bemértem 0,21 g (0,23 mmol) (*R,R*)-**44** foszfinsav-észtert, 0,50 ml (1,38 mmol) 25%-os tetrametil-ammónium-hidroxid oldatot és 2 ml n-propanolt. A reakcióelegyet 2 napon keresztül 80°C-on kevertettem. A kiindulási anyag teljes átalakulását VRK-val ellenőriztem.

A pirosas narancssárga színű reakcióelegyet csökkentett nyomáson bepároltam, majd 15 ml deszt. vizet és 10 ml diklórmetánt adtam hozzá. Az elegy pH-ját 1-re állítottam 10%-os vizes sósav oldattal, ekkor a fázisok könnyen szétválaszthatóak voltak. A vizes fázist 3×10 ml diklórmetánnal extraháltam, majd az egyesített szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, szűrtem, majd az oldószert csökkentett nyomáson eltávolítottam. A kapott sárga olajat exsikkátorban szárítottam foszfor-pentoxid felett.

Termelés: 98% (0,20 g)

VRK: SiO₂
 etil-acetát : hexán : ecetsav = 10 : 10 : 1 $R_{fkiind.} = 0,93$
 $R_{ftermék} = 0,76$

Forgatás: $c = 1,000 \text{ g/100ml}$
 absz. CH₂Cl₂
 $[\alpha]_D^{25} = +98,90^\circ$

¹H-NMR (500 MHz, CDCl₃): δ 0,89 (t, $J = 5 \text{ Hz}$, 6H, CH₃); 1,26–1,38 (m, 54H, CH₂, CH₃); 3,63–3,75 (m, 10H, OCH₂); 4,04–4,06 (m, 2H, OCH₂); 4,29–4,33 (m, 2H, OCH); 7,84–7,97 (m, 4H, ArH).

¹³C-NMR (75 MHz, CDCl₃): δ 10,35; 14,33; 22,90; 25,67; 26,11; 29,54; 29,76; 29,81; 29,95; 30,54; 31,12; 32,13; 35,08 (C, CH₂, CH₃); 64,91; 68,96; 70,37 (OCH₂); 78,32 (OCH); 125,94 (d, $J = 1,5 \text{ Hz}$, ArCH); 147,86 (d, $J = 12,8 \text{ Hz}$, ArC); 151,38 (d, $J = 3 \text{ Hz}$, ArCH).

³¹P-NMR (121 MHz, CDCl₃): δ 23,50.

IR (film): $\nu_{\max}$ 2955; 2923; 2854; 1605; 1560; 1532; 1465; 1364; 1351; 1236; 1109; 963; 878; 736; 721; 555; 497; 453 cm⁻¹.

6.2.11 Etil-difenil-foszfát (46) előállítása

Egy 250 ml-es, száraz, háromnyakú gömblombikba Argon atmoszféra alatt bemértem 14,8 ml (250 mmol) vízmentes etanolt és 84,4 ml (606 mmol) trietil-amint. A csepegtetőtölcsérből 30 perc alatt becsepegtettem 41,4 ml (200 mmol) difenil-klórfoszfátot (45), miközben a reakcióelegy hőmérsékletét vizes hűtéssel 25°C alatt tartottam. A trietil-amin-hidroklorid a becsepegtetés közben fehér csapadékként vált ki. A reakció előrehaladását VRK-val követtem. A reakció két nap alatt játszódott le.

A reakcióelegyet 150 ml 10%-os vizes sósav oldat és 50 g jég keverékére öntöttem, majd 200 ml diklórmétánt adtam hozzá. A fázisokat alaposan összeráztam és elválasztottam. A szerves fázist 100 ml deszt. vízzel, 150 ml telített nátrium-hidrogén-karbonát oldattal, majd 100 ml deszt vízzel mostam. A szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, szűrtem, majd

az oldószert csökkentett nyomáson lepároltam. A 60 g nyerste­r­méket csökkentett nyomáson végzett frakcionált desztillációval tisztítottam, így szintelen folyadékot kaptam termék­ként.

Termelés: 86% (49,94 g)

VRK: SiO₂
acetone : hexán = 2 : 3 $R_{f\text{ termék}} : 0,55$

Forráspont: 130°C (0,1 Hgmm) -saját
122-124°C (0,05 Hgmm) -irodalmi [42]

A **46** észter további fizikai és spektroszkó­piai adatai megegyeznek az irodalomban közöltekkel [42].

6.2.12 Etil-[bisz(2-hidroxifenil)foszfinát] (37) előállítás

Egy 1000 ml-es, négynyakú, hűtővel és két 250 ml-es, oldalszáras csepegtetőtölcsérrel ellátott gömblombikot Argon atmoszféra alatt kimelegítettem, majd a lombikba bemértem 108 ml absz. THF-t és 70,1 ml (500 mmol) frissen desztillált diizopropil-amint. Az egyik csepegtetőtölcsérbe 34,78 g (125 mmol) etil-difenil-foszfát (**46**) 108 ml absz. THF-ban készült oldatát, a másik szeptummal ellátott csepegtetőtölcsérbe Argon atmoszféra alatt 200 ml (500 mmol) 2,5 M-os butil-lítium hexános oldatot mértem be.

A reakcióelegyet -78°C-ra hűtöttem acetonos-szárazjeges fürdő segítségével, majd intenzív kevertetés közben 30 perc alatt becsepegtettem a butil-lítium oldatot. Miután kialakult a lítiumdiizopropil-amid, hozzácsepegtettem a **46** észter THF-os oldatát -78°C-on tartva a reakcióelegy hőmérsékletét. Egy órán keresztül ezen a hőmérsékleten, intenzíven kevertettem a reakcióelegyet. Ezután eltávolítottam a hűtőfürdőt és hagytam a reakcióelegyet szobahőmérsékletre melegedni, majd folytattam a kevertetést még 4 órán át.

A reakció lejátszódása után az elegyet lassan, kis adagokban, kevertetés mellett 500 ml diklórmétán, 1000 ml telített vizes ammónium-klorid oldat és 300 g jég keverékére öntöttem. A pH-t 5 és 6 közé állítottam be 10%-os vizes sósav oldat segítségével, majd a két fázist választótölcsérben elválasztottam. A vizes fázist 4x300 ml diklórmétánnal extraháltam. Az egyesített szerves fázist 500 ml desztillált vízzel mostam, magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrés után csökkentett nyomáson bepároltam.

A nyersterméket oszlopkromatográfiás módszerrel tisztítottam, adszorbensként szilikagélt alkalmazva. Eluensként kezdetben acetón : toluol = 1 : 150 arányú elegyét használtam, majd az eluens polaritását fokozatosan növeltem egészen 1 : 50 arányú elegyig. A terméket toluolból átkristályosítva fehér, kristályos anyagot kaptam.

Termelés: 63% (29,50 g)

VRK: SiO₂
acetón : diklórmétán = 1 : 50 $R_{f\text{termék}} : 0,40$

Olvadáspont: 130°C -saját
129-130°C -irodalmi [42]

A **37** etilészter további fizikai és spektroszkópai adatai megegyeznek az irodalmi értékekkel [42].

6.2.13 Bisz(4-*terc*-butilfenil)-klórfoszfát (**48**) előállítása

Egy 250 ml-es gömblombikba bemértem 6,00 ml (65 mmol) foszforoxikloridot, 20,57 g (137 mmol) porrá tört *terc*-butil-fenolt (**47**) és 0,38 g (2,85 mmol) alumínium-klorid katalizátort. A hidrogén-klorid fejlődése miatt lassan 150°C-ra melegítettem a reakcióelegyet és ezen a hőmérsékleten kevertettem másnap reggelig.

Vízszugárszivattyú segítségével eltávolítottam a maradék sósavat majd csökkentett nyomáson végzett frakcionált desztillációval jutottam a fehér, kristályos termékhez.

Termelés: 60% (15,00 g)

VRK: SiO₂
etil-acetát : hexán = 1 : 4 $R_{f\text{tBu-fenol}} = 0,59$
 $R_{f\text{termék}} = 0,75$

Olvadáspont: 101°C -saját
100,5-101,5°C -irodalmi [43]

Forráspont: 210°C ($9,6 \times 10^{-2}$ mbar)

A **48** klórfoszfát további fizikai és spektroszkópai adatai megegyeznek az irodalomban közöltekkel [43].

6.2.14 Bisz(4-*terc*-butilfenil)-etil-foszfát (**49**) előállítása

A 15,00 g (39 mmol) **48** klórfoszfátot feloldottam 20 ml THF-ban, majd lassan hozzácepegtettem 20 ml etil-alkohol és 53 ml trietil-amin keverékét jeges-vizes hűtés mellett, miközben fehér csapadék vált ki. A reakcióelegyet szobahőmérsékleten kevertetem 4 napon keresztül.

Az oldószert csökkentett nyomáson eltávolítottam, majd a reakcióelegyet 70 ml 10%-os vizes sósav és 25 g jég keverékére öntöttem. A vizes fázist 100 ml diklórmétánnal extraháltam, majd a szerves fázist 50 ml deszt. vízzel, 50 ml telített nátrium-hidrogén-karbonáttal, majd ismét 50 ml deszt. vízzel mostam, magnézium-szulfáton szárítottam, szűrtem és az oldószert csökkentett nyomáson lepároltam.

A nyersterméket oszlopkromatográfiás módszerrel tisztítottam, szilikagél adszorbensen, eluensként diklórmétán : hexán = 1 : 1 arányú elegyet, majd a polaritást emelve tiszta diklórmétánt alkalmazva. Termékként szintelen olajat kaptam.

Termelés: 36% (5,60 g)

VRK: SiO₂

etil-acetát : hexán = 1 : 4

$R_{fkiind.} = 0,75$

$R_{ftermék} = 0,50$

¹H-NMR (500 MHz, CDCl₃): δ 1,34 (s, 18H, CH₃); 1,41 (t, $J = 7,5$ Hz, 3H, CH₃); 4,33–4,39 (m, 2H, OCH₂); 7,18 (d, $J = 8$ Hz, 4H, ArH); 7,37 (d, $J = 9$ Hz, 4H, ArH).

¹³C-NMR (75 MHz, CDCl₃): δ 16,26 (d, $J = 6,75$ Hz, CH₃); 31,58 (CH₃); 34,58 (C); 65,48 (d, $J = 6$ Hz, OCH₂); 119,61 (d, $J = 4,5$ Hz, ArCH); 126,76 (ArCH); 148,26 (ArC); 148,51 (d, $J = 6,75$ Hz, ArC).

³¹P-NMR (121 MHz, CDCl₃): δ -11,23.

IR (film): $\nu_{\max}$ 3071; 3032; 2922; 2910; 2852; 1594; 1579; 1471; 1448; 1360; 1277; 1236; 1134; 1095; 1025; 943; 817; 761; 710; 554; 511 cm^{-1} .

6.2.15 Etil-[bisz(5-*terc*-butil-2-hidroxifenil)foszfinát] (38) előállítása

Egy háromnyakú lombikot Argon atmoszféra alatt kihevítettem majd bemértem 12,95 ml (92,4 mmol) diizopropil-amin 20 ml absz. THF-ban készült oldatát. A reakcióelegyet -78°C -ra hűtöttem, majd 36,93 ml (92,4 mmol) 2,5 M-os butil-lítium hexános oldatot csepegtettem hozzá 20 perc alatt. Ezután 9,01 g (23,1 mmol) **49** etil-foszfát 20 ml absz. THF-ban készült oldatát 20 perc alatt adagoltam a reakcióelegyhez, majd 1 órán keresztül -78°C -on, végül 4 órán át szobahőmérsékleten kevertettem.

A reakcióelegyet kevertetés közben lassan 90 ml diklórmétán, 200 ml telített vizes ammónium-klorid oldat és 50 g jég keverékére öntöttem. A vizes fázist 4×50 ml diklórmétánnal extraháltam. Az egyesített szerves fázist 90 ml deszt. vízzel mostam, magnézium-szulfáton szárítottam, szűrtem, majd csökkentett nyomáson bepároltam.

A nyerstermék diklórmétános oldatát üvegszűrőn, 25 g szilikagélen engedtem át, így a szennyezők nagy részétől megszabadultam, ezután kétszeres mennyiségű toluolból átkristályosítottam. Termékként fehér kristályokhoz jutottam.

Termelés: 63% (5,68 g)

VRK: SiO_2
etil-acetát : hexán = 1 : 4 $R_{f\text{termék}} = 0,64$

Olvadáspont: $120\text{--}122^{\circ}\text{C}$

^1H -NMR (500 MHz, CDCl_3): δ 1,29 (s, 18H, CH_3); 1,42 (t, $J = 5$ Hz, 3H, CH_3); 4,14–4,20 (m, 2H, OCH_2); 6,90–6,93 (m, 2H, ArH); 7,40–7,44 (m, 2H, ArH); 7,47–7,49 (m, 2H, ArH); 9,92 (s, 2H, OH).

^{13}C -NMR (125 MHz, CDCl_3): δ 16,58 (d, $J = 6,3$ Hz, CH_3); 32,52 (CH_3); 34,31 (C); 62,69 (d, $J = 6,3$ Hz, OCH_2); 110,53 (d, $J = 137,5$ Hz, ArC); 118,25 (d, $J = 10$ Hz, ArCH); 127,52 (d, $J = 7,5$ Hz, ArCH); 133,06 (d, $J = 2,5$ Hz, ArCH); 142,59 (d, $J = 12,5$ Hz, ArC); 160,23 (d, $J = 6,3$ Hz, ArC).

^{31}P -NMR (121 MHz, CDCl_3): δ 45,24.

IR (KBr): ν_{max} 3260 (széles); 3073; 2961; 2870; 1617; 1602; 1584; 1487; 1398; 1361; 1297; 1260; 1245; 1229; 1201; 1143; 1126; 1084; 1028; 970; 952; 824; 782; 749; 610; 576; 552; 498 cm^{-1} .

6.2.16 1-Benziloxi-dodekán-2-ol (*rac*-51) előállítása

Egy háromnyakú 100 ml-es lombikba Argon atmoszféra alatt bemértem 2,85 g (71,1 mmol) 60%-os, ásványolajat tartalmazó nátrium-hidridet, majd szobahőmérsékleten hozzácepegtettem 30 ml benzil-alkoholt. A reakcióelegy nehezen keverhető volt és erőteljesen habzott. A reakcióelegyet felmelegítettem 60°C-ra, majd ezen a hőmérsékleten kevertettem 1 órán keresztül, ezután jeges-vizes hűtéssel 0°C-ra hűtöttem, és fél óra alatt hozzácepegtettem 11,85 ml (43 mmol) 1,2-epoxidodekánt (**50**). Az adagolás után a reakcióelegyet 80°C-on kevertettem 2 napon keresztül. A benzil-alkohol nagy részét vákuumdesztillációval távolítottam el. Az anyag bomlásának elkerülése érdekében az olajfürdő hőmérséklete maximum 80°C volt.

A desztillációs maradékhoz 100 ml telített nátrium-hidrogén-karbonát oldatot és 600 ml dietil-étert adtam. A fázisokat elválasztottam, a szerves fázist 200 ml telített nátrium-klorid oldattal mostam, magnézium-szulfáton szárítottam, szűrtem, majd az oldószert csökkentett nyomáson lepároltam.

A nyersterméket kétszeres mennyiségű hexánban feloldottam, -10°C-on tároltam, majd a kivált kristályokat hidegen szűrtem. Termékként szobahőmérsékleten folyékony, színtelen olajat kaptam.

Termelés: 61% (9,67 g)

VRK: SiO_2

acetone : hexán = 1 : 2

$R_{f \text{ termék}} = 0,65$

A *rac*-**51** alkohol további fizikai és spektroszkópiai adatai megegyeznek az irodalomban közöltekkel [44].

6.2.17 2-{[1-(Benziloxi)dodekán-2-il]oxikarbonil}benzoesav (53) előállítása

Egy 50 ml-es lombikba Argon atmoszféra alatt bemértem 1,54 g (10,4 mmol) ftálsav-anhidridet (**52**), 3,03 g (10,4 mmol) 1-benziloxi-dodekán-2-olt (*rac*-**51**) és 1 ml piridint. A reakcióelegyet 95°C-on 4 órán keresztül, majd szobahőmérsékleten 2 napig kevertettem.

A reakció lejártszódása után 60 ml dietil-éter, 10 g jég és 2 ml cc. sósav keverékére öntöttem a reakcióelegyet, majd a fázisokat rázótolcsérben elválasztottam. A vizes fázist 2×10 ml dietil-éterrel extraháltam. Az egyesített szerves fázist 30 ml deszt. vízzel mostam, magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrés után az oldószert lepároltam.

A 4,24 g nyersterméket háromszoros mennyiségű metanolból átkristályosítva fehér, szilárd anyagot kaptam.

Termelés: 51% (2,33 g)

VRK: SiO₂
aceton : hexán = 1 : 2 $R_{f\text{termék}} = 0,45$

Olvadáspont: 65-66 °C

¹H-NMR (300 MHz, CDCl₃): δ 0,871 (t, *J* = 6,9 Hz, 3H, CH₃); 1,23–1,39 (m, 16H, CH₂); 1,71–1,76 (m, 2H, CH₂); 3,63–3,67 (m, 2H, OCH₂); 4,51–4,62 (m, 2H, OCH₂); 5,29–5,32 (m, 1H, OCH); 7,26–7,32 (m, 5H, ArH); 7,52–7,61 (m, 2H, ArH); 7,67–7,70 (m, 1H, ArH); 7,87–7,90 (m, 1H, ArH); 10,15 (s, 1H, COOH).

¹³C-NMR (75 MHz, CDCl₃): δ 14,32 (CH₃); 22,88; 25,48; 29,54; 29,70; 29,75; 29,80; 29,82; 30,95; 32,10 (CH₂); 70,97; 73,36 (OCH₂); 74,89 (OCH); 127,82; 127,87; 128,56; 129,07; 130,10; 130,91; 132,31; 133,31; 138,31 (ArC); 167,95; 172,06 (CO).

IR (KBr): ν_{max} 3650-2300 (széles); 1718; 1690; 1596; 1578; 1454; 1364; 1299; 1266; 1027; 742 cm⁻¹.

6.2.18 (R)-Dodekán-1,2-diol [(R)-55] és a (2R)-1,2-epoxidodekán [(R)-50] előállítása

Egy 100 ml-es gömblombikba bemértem 0,60 g (1 mmol) (R,R)-54 katalizátort és hozzácepegtettem 0,6 ml ecetsavat. A 20 perc kevertetés alatt az oldat színe vörösről sötétbarnára változott. Bepároltam a reakcióelegyet, majd hozzáadtam 43,8 ml (200 mmol) 1,2-epoxidodekánt (50) és 8 ml izopropil-alkoholt. Ezután 0°C-ra hűtöttem az elegyet és 20 perc alatt hozzácepegtettem 3,6 ml (200 mmol) deszt. vizet. A hűtőfürdő eltávolítása után szobahőmérsékleten kevertettem a reakcióelegyet 24 órán keresztül.

A reakcióelegyhez 200 ml hexánt adtam, majd lehűtöttem 0°C-ra, így kivált az (R)-55 diol. A kristályokat szűrtem és hideg hexánnal mostam. 16,74 g arany színű kristályt kaptam.

A nyersterméket oszlopkromatográfiásan tisztítottam alumínium-oxid adszorbensen, hexán : metanol = 10 : 1 eluenssel, majd az eluens polaritását folyamatosan emelve 100% metanolig. Mivel a hexán és a metanol nem elegyedik korlátlanul, kevés diklórmetánt adtam a rendszerhez, hogy egy fázist alkossanak. Termékként fehér kristályos anyaghoz jutottam.

Az előbbieken leírt szűrés anyalúgját bepároltam és csökkentett nyomáson végzett frakcionált desztillációval jutottam az (R)-50 epoxidhoz.

Termelés: epoxidra: 92%   (17,02 g)
                     diolra: 61%   (12,31 g)

VRK: SiO₂
                     acetone : hexán = 1 : 2 $R_{f\text{diol}} = 0,5$
                                                                          $R_{f\text{epoxid}} = 0,9$

Olvadáspont_{diol}:
                     70°C   -saját
                     70-70,5°C   -irodalmi [49]

Forráspont_{epoxid}:
                     60°C   (4,2×10⁻² Hgmm)   -saját
                     92°C   (0,3 Hgmm)   -irodalmi [46]

Forgatás:	diol		epoxid
	c = 3,540 g/100ml		c = 2,210 g/100ml
	absz. MeOH		absz. CHCl ₃
	$[\alpha]_D^{25} = -9,72^\circ$	-saját	$[\alpha]_D^{25} = +9,71^\circ$ -saját
	$[\alpha]_D^{25} = -9,60^\circ$	-irodalmi [50]	$[\alpha]_D^{25} = +9,70^\circ$ -irodalmi [46]

Az (R)-**50** epoxid és az (R)-**55** diol fizikai és spektroszkópiai adatai megegyeznek az irodalomban közöltekkel [46, 50].

6.2.19 (R)-1-Benziloxi-dodekán-2-ol [(R)-**51**] előállítása

Egy 500 ml-es hőmérővel és vízleválasztó feltéttel ellátott lombikba bemértem 12,20 g (60,4 mmol) dodekán-1,2-diolt [(R)-**55**], 270 ml toluolt és 15,04 g (60,4 mmol) dibutil-ónoxidot. A vízleválasztó feltétet feltöltöttem toluollal és a reakcióelegyet egy napon át forráshőmérsékleten tartottam.

A reakcióelegyet másnap szobahőmérsékletre hűtöttem és hozzáadtam 10,9 ml (90,6 mmol) benzil-bromidot (**56**) és 9,74 g (30,2 mmol) tetrabutil-ammónium-bromidot. A hőmérsékletet 80-90°C között tartva a reakcióelegyet még egy napig kevertettem. A kiindulási anyag átalakulását VRK-val ellenőriztem. A sárga oldatot csökkentett nyomáson bepárolva 29,38 g nyersterméket kaptam.

Az olajos anyagot hexánnal szuszpendálva fehér csapadék keletkezett, melyet cellit segítségével szűrtem. A szervetlen fehér csapadék hexánban nem oldódik, ezért hexánnal mosva távolítottam el a terméket. A szűrletet újra bepároltam és oszlopkromatográfiásan tisztítottam szilikagél adszorbensen, hexánt majd, etil-acetát : hexán = 1 : 10 arányú oldószerkeveréket használtam eluensként. Termékként színtelen olajat kaptam.

Termelés: 67% (11,89 g)

VRK:	SiO ₂	
	aceton : hexán = 1 : 4	$R_{f\text{diol}} = 0,18$
		$R_{f\text{termék}} = 0,50$

Forgatás: $c = 2,537 \text{ g/100ml}$
absz. MeOH
 $[\alpha]_D^{25} = +4,18^\circ$

Az enantiomertisztaságot királis HPLC-val ellenőriztük. (Phenomenex Lux Cellulose-1 (5 μm , 250 x 4,6 mm) oszlop. Eluens: hexán : etil-alkohol = 95 : 5, 1 ml/min áramlási sebesség. Detektálás: 222 nm, 20°C). Az ee% > 99. Az (*R*) enantiomer $t_R=7,74$; az (*S*) enantiomer $t_R=8,84$.

A vegyület spektroszkópai adatai megegyeznek az irodalomban közöltekkel [44].

6.2.20 (*S*)-1-Benziloxi-dodekán-2-ol [(*S*)-51] előállítása

Egy háromnyakú 150 ml-es gömblombikot kimelegítettem Argon atmoszféra alatt, bemértem 2,76 g (120 mmol) nátriumot egy darabban, majd hozzácsepegtettem 51 ml benzil-alkoholt. Az adagolás közben intenzív hőfejlődést tapasztaltam. A reakcióelegyet 1 órán át forraltam, majd 18°C-ra hűtöttem és hozzácsepegtettem 20,15 ml (92 mmol) (*R*)-**50** epoxidot. A reakcióelegyet 3 napon keresztül szobahőmérsékleten kevertettem. A kiindulási anyag átalakulását VRK-val ellenőriztem.

A reakcióelegyhez 200 ml diklórmétánt, 150 ml deszt. vizet és 15 ml ecetsavat adtam. A fázisok elválasztása után a vizes fázist 3×30 ml diklórmétánnal extraháltam. Az egyesített szerves fázist telített vizes ammónium-klorid oldattal mostam, magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrés után csökkentett nyomáson eltávolítottam az oldószert.

Az így kapott olajat oszlopkromatográfiás módszerrel tisztítottam, szilikagél adszorbensen, eluensként etil-acetát : hexán = 1 : 20 arányú elegyet alkalmazva. A terméket a megfelelő enantiomertisztaság elérésének érdekében kétszeres mennyiségű metanolban feloldottam, -10°C-on tároltam, majd a kivált fehér kristályokat hidegen szűrtem. A termék szobahőmérsékleten elfolyósodik.

Termelés: 38% (10,12 g)

VRK: SiO_2
acetón : hexán = 1 : 4

$R_{f\text{ termék}} = 0,50$

Forgatás: $c = 2,605 \text{ g/100ml}$
absz. CH_2Cl_2
 $[\alpha]_D^{25} = -4,56^\circ$

Az enantiomertisztaságot királis HPLC-val ellenőriztük. (Phenomenex Lux Cellulose-1 (5 μm , 250 x 4,6 mm) oszlop. Eluens: hexán : etil-alkohol = 95 : 5, 1 ml/min áramlási sebesség. Detektálás: 222 nm, 20°C). Az ee% > 99. Az (*R*) enantiomer $t_R=7,51$; az (*S*) enantiomer $t_R=8,56$.

A vegyület spektroszkópai adatai megegyeznek az irodalomban közöltekkel [44].

6.2.21 (2*R*,10*R*)-1,11-Bisz(benziloxi)-2,10-didecil-3,6,9-trioxaundekán [(*R,R*)-58] előállítása

Egy 250 ml-es háromnyakú lombikot Argon atmoszféra alatt kimelegítettem, beleöntöttem 30 ml absz. THF-t, melyhez fokozatosan adagoltam 3,36 g (84 mmol) 60%-os, ásványi olajat tartalmazó nátrium-hidridet. A reakcióelegyhez 10 perc alatt hozzácepegettem 8,05 g (28 mmol) (*R*)-**51** monobenzilezett etilén-glikol 30 ml absz. THF-nal készült oldatát és 1 órán át forraltam. A reakcióelegyet 10°C-ra hűtöttem és 10 perc alatt hozzácepegettem a 5,55 g (14 mmol) dietilén-glikol-ditozilát (**57**) 20 ml absz THF-ban készült oldatát. A reakciót 60°C-on kevertettem 3 napon keresztül.

A reakcióelegyet csökkentett nyomáson bepároltam, majd 180 ml diklórmétánt és 40 ml vizet adtam hozzá. A fázisok elválasztása után a vizes fázist 3x35 ml diklórmétánnal extraháltam. Az egyesített szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, szűrtem, majd csökkentett nyomáson bepároltam.

A terméket oszlopkromatográfiás módszerrel tisztítottam, szilikagél adszorbensen, eluensként etil-acetát : hexán = 1 : 20 arányú elegyet alkalmazva. Termékként halványsárga olajat kaptam.

Termelés: 50% (4,59 g)

VRK: SiO_2
aceton : hexán = 1 : 4

$R_{f\text{termék}} = 0,54$

Forgatás: $c = 1,440 \text{ g/100ml}$
absz. CH_2Cl_2
 $[\alpha]_D^{25} = -6,72^\circ$

Az *(R,R)*-**58** további fizikai és spektroszkópai adatai megegyeznek az irodalomban közöltekkel [44].

6.2.22 (2*S*,10*S*)-1,11-Bisz(benziloxi)-2,10-didecil-3,6,9-trioxaundekán [(*S,S*)-**58**] előállítás

Egy 250 ml-es háromnyakú lombikot Argon atmoszféra alatt kimelegítettem, majd bemértem 40 ml absz. THF-t, melyhez fokozatosan adagoltam 4,20 g (105 mmol) 60%-os, ásványi olajat tartalmazó nátrium-hidridet. A reakcióelegyhez 10 perc alatt hozzácepegtettem 10,12 g (35 mmol) (*S*)-**51** monobenzilezett etilénlikol 35 ml absz. THF-al készült oldatát, amelyet 1 órán át forraltam. A reakcióelegyet 10°C-ra hűtöttem és 10 perc alatt hozzácepegtettem a 6,57 g (16 mmol) dietilénlikol-ditozilát (**57**) és 25 ml absz. THF oldatát. A reakciót 60°C-on kevertettem 3 napon keresztül. A kiindulási anyag teljes átalakulását VRK-val ellenőriztem.

A reakcióelegyet csökkentett nyomáson bepároltam, majd kevertetés közben 200 ml diklórmetán és 50 ml víz elegyét adtam hozzá. A vizes fázist 3×40 ml diklórmetánnal extraháltam. Az egyesített szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, szűrtem, majd az oldószert csökkentett nyomáson lepároltam.

A nyersterméket oszlopkromatográfiás módszerrel tisztítottam, szilikagél adszorbensen, eluensként etil-acetát : hexán = 1 : 20 arányú elegyet alkalmazva. Termékként halványsárga olajat kaptam.

Termelés: 47% (4,90 g)

VRK: SiO_2
acetón : hexán = 1 : 4

$R_{f\text{termék}} = 0,54$

Forgatás: $c = 1,016 \text{ g/100ml}$
absz. CH_2Cl_2
 $[\alpha]_D^{25} = +6,79^\circ$

Az (*S,S*)-**58** további fizikai és spektroszkópai adatai megegyeznek az irodalomban közöltekkel [44].

6.2.23 (2*R*,10*R*)-2,10-Didecil-3,6,9-trioxaundekán-1,11-diol [(*R,R*)-**59**] előállítása

Egy 100 ml-es gömblombikba bemértem 0,55 g 10%-os palládium/csontszén katalizátort és Argon atmoszféra alatt hozzácepegtettem 2,73 g (4,18 mmol) (*R,R*)-**58** dibenzil származék 55 ml etil-acetátban készült oldatát. A hidrogénező készüléket alaposan kiöblítettem hidrogénnel, majd a hidrogénezési reakciót intenzív keverés mellett a kiindulási anyagok teljes átalakulásáig folytattam. A reakció előrehaladását VRK-val ellenőriztem.

A katalizátort cellit segítségével kiszűrtem, majd a szűrletet csökkentett nyomáson bepároltam, így termékként színtelen olajat kaptam.

Termelés: 99% (1,98 g)

VRK: SiO_2
aceton : hexán = 1 : 4 $R_{f\text{termék}} = 0,30$

Forgatás: $c = 1,500 \text{ g/100ml}$
absz. CH_2Cl_2
 $[\alpha]_D^{25} = +4,00^\circ$

^1H -NMR (300 MHz, CDCl_3): δ 0,89 (t, $J = 6 \text{ Hz}$, 6H, CH_3); 1,27–1,50 (m, 36H, CH_2); 3,41–3,78 (m, 14H, OCH, OCH_2); 7,28 (s, 1H, OH).

^{13}C -NMR (75 MHz, CDCl_3): δ 14,14; 22,71; 25,74; 29,36; 29,60; 29,63; 29,80; 31,15; 31,94 (CH_2 , CH_3); 64,86; 68,77; 70,87; 82,03 (OCH, OCH_2).

IR (film): ν_{max} 3409 (széles); 2921; 2852; 1459; 1378; 1342; 1130; 1101; 936; 721 cm^{-1} .

6.2.24 (2*S*,10*S*)-2,10-Didecil-3,6,9-trioxaundekán-1,11-diol [(*S,S*)-59] előállítása

A 4,90 g (7,48 mmol) (*S,S*)-58 dibenzil származékot 30 ml etil-acetátban 1,5 g aktív szénnel 60°C-on 1 órán keresztül kevertetem, majd az aktív szenet szűréssel távolítottam el.

Egy 150 ml-es gömblombikba bemértem 0,92 g 10%-os palládium/csontszén katalizátort és Argon atmoszféra alatt hozzácsepegtettem az (*S,S*)-58 dibenzil származék 70 ml etil-acetát és 30 ml metanol keverékében készült oldatát. A készüléket alaposan kiöblítettem hidrogénnel, majd intenzív kevertetés mellett a kiindulási anyagok teljes átalakulásáig folytattam a reakciót.

A katalizátort üvegszűrőn, cellit segítségével távolítottam el. A tiszta termék oldatát csökkentett nyomáson bepároltam. Termékként színtelen olajat kaptam.

Termelés: 90% (3,20 g)

VRK: SiO₂
aceton : hexán = 1 : 4 $R_{f\text{ termék}} = 0,30$

Forgatás: $c = 1,576 \text{ g/100ml}$
absz. CH₂Cl₂
 $[\alpha]_D^{25} = -3,36^\circ$

Az (*S,S*)-59 további fizikai és spektroszkópiai adatai megegyeznek az (*R,R*)-59 vegyület 6.2.23 pontban ismertetett adataival.

6.2.25 [(2*R*,10*R*)-2,10-Didecil-3,6,9-trioxaundekán-1,11-diil]-bisz(4-metilbenzolszulfonát) [(*R,R*)-39] előállítása

Egy 50 ml-es kétnyakú lombikot Argon atmoszféra alatt kimelegítettem, majd bemértem 1,87 g (3,96 mmol) (*R,R*)-59 tetraetilenglikolt, 1,81 g (9,51 mmol) tozil-kloridot és 11 ml trietil-amint. A reakcióelegyet a kiindulási anyag teljes átalakulásáig szobahőmérsékleten kevertetem. A reakció 2 nap alatt lejártszódott, amit VRK-val ellenőriztem.

A reakcióelegyhez 10 ml 10%-os vizes HCl oldatot és 20 ml dietil-étert adtam. A fázisok elválasztása után a vizes fázist 3×15 ml dietil-éterrel extraháltam. Az egyesített szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrés után az oldatot csökkentett nyomáson bepárolva termékként szintelen olajat kaptam.

Termelés: 96% (2,96 g)

VRK: SiO₂
acetón : hexán = 1 : 4 $R_{f\text{termék}} = 0,35$

Forgatás: $c = 1,770 \text{ g/100ml}$
absz. CH₂Cl₂
 $[\alpha]_D^{25} = -4,29^\circ$

¹H-NMR (300 MHz, CDCl₃): δ 0,89 (t, $J = 6,9 \text{ Hz}$, 6H, CH₃); 1,24–1,59 (m, 36H, CH₂); 2,45 (s, 6H, CH₃); 3,48–3,67 (m, 14H, OCH, OCH₂); 3,94–4,03 (m, 4H, OCH₂); 7,35 (d, $J = 8,1 \text{ Hz}$, 4H, ArH); 7,80 (d, $J = 8,1 \text{ Hz}$, 4H, ArH).

¹³C-NMR (75 MHz, CDCl₃): δ 14,33; 21,86; 22,90; 25,32; 29,55; 29,74; 29,82; 31,62; 32,13 (CH₂, CH₃); 69,96; 70,93; 71,81; 77,98 (OCH, OCH₂); 128,18; 130,06; 133,23; 145,00 (ArC, ArCH).

IR (film): ν_{max} 3080; 3032; 2922; 2853; 1598; 1495; 1458; 1361; 1189; 1176; 1096; 965; 812; 790; 722; 706; 665; 553 cm⁻¹.

6.2.26 [(2*S*,10*S*)-2,10-Didecil-3,6,9-trioxaundekán-1,11-diil]-bisz(4-metilbenzolszulfonát) [(*S,S*)-39] előállítása

Egy 50 ml-es kétnyakú lombikot Argon atmoszféra alatt kimelegítettem majd bemértem 3,00 g (6,32 mmol) (*S,S*)-**59** tetraetilénglikolt, 2,90 g (15,20 mmol) tozil-kloridot és 20 ml trietil-amint. A reakcióelegyet a kiindulási anyag teljes átalakulásáig 2 napon keresztül szobahőmérsékleten kevertettem.

A reakcióelegyhez 20 ml 10%-os vizes sósav oldatot és 40 ml dietil-étert adtam. A vizes fázist 3×20 ml dietil-éterrel extraháltam. Az egyesített szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrés után az oldószert lepároltam.

A narancssárga nyersterméket oszlopkromatográfiásan tisztítottam szilikagél adszorbensen, etil-acetát : hexán = 5 : 1 oldószerkeveréket alkalmazva. Termékként szintelen olajat kaptam.

Termelés: 78% (3,90 g)

VRK: SiO₂
acetone : hexán = 1 : 4 $R_{f\text{ termék}} = 0,35$

Forgatás: c = 1,004 g/100ml
absz. CH₂Cl₂
 $[\alpha]_D^{25} = +4,28^\circ$

Az (S,S)-**39** további fizikai és spektroszkópiai adatai megegyeznek az (R,R)-**39** vegyület 6.2.25 pontban ismertetett adataival.

6.2.27 Oxibisz(etán-2,1-diil)-bisz(4-metilbenzolszulfonát) (57) előállítása

Egy 500 ml-es gömblombikba bemértem 4,50 ml (47 mmol) dietilén-glikolt (**60**), 19,80 g (104 mmol) tozil-kloridot és 200 ml diklórmétánt. Az oldatot 0°C-ra hűtöttem, majd intenzív kevertetés közben hozzáadtam 40 g kálium-hidroxid 60 ml deszt. vízzel készült oldatát. A reakcióelegyet hagytam felmelegedni szobahőmérsékletre. Az oldatban fehér csapadék vált ki. A reakcióelegyet 2 napig, a dietilén-glikol (**60**) teljes átalakulásáig kevertettem. A reakció előrehaladását VRK-val követtem.

A reakcióelegyhez 300 ml deszt. vizet adtam, a fázisokat alaposan összeráztam és elválasztottam. A vizes fázist 3×150 ml diklórmétánnal extraháltam. Az egyesített szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, szűrtem, majd csökkentett nyomáson bepároltam.

A nyersterméket metanolból átkristályosítottam, a fehér, kristályos anyagot exsikkátorban foszfor-pentoxid felett szárítottam.

Termelés: 69% (13,76 g)

VRK: SiO₂

etil-acetát : toluol = 1 : 3

$R_{fkiind.} = 0,85$

$R_{ftermék} = 0,58$

Olvadáspont: 86°C -saját

86-88°C -irodalmi [51]

A vegyület fizikai és spektroszkópiai adatai megegyeznek az irodalmi értékekkel [52].

6.2.28 (2*R*,13*R*)-1,14-Bisz(benziloxi)-2,13-didecil-3,6,9,12-tetraoxatetradekán [(*R*,*R*)-62] előállítása

Egy 250 ml-es gömblombikot Argon atmoszféra alatt kimelegítettem, majd bemértem 35 ml absz. THF-t. Ehhez adagoltam 3,84 g (96 mmol) 60%-os, ásványolajat tartalmazó nátrium-hidridet. A kapott szürke szuszpenzióhoz 10 perc alatt hozzácepegtettem 9,36 g (32 mmol) (*R*)-1-benziloxi-dodekán-2-ol [(*R*)-51] 20 ml absz. THF-ban készült oldatát. A reakcióelegyet 1 óra forralás után 10°C-ra hűtöttem és 10 perc alatt hozzáadagoltam a 6,66 g (14,5 mmol) trietilénglikol-ditozilát (61) 20 ml absz. THF-ban készült oldatát. A reakció 60°C-on, 4 nap alatt lejátszódott a VRK-s analízis szerint.

Az oldószert csökkentett nyomáson lepároltam, majd a maradékhoz kevertetés közben lassan hozzáadtam 200 ml diklórmétánt és 100 ml deszt. vizet. A víz hozzáadását intenzív gázfejlődés kísérte. A fázisokat elválasztottam, és a vizes fázist 3×40 ml diklórmétánnal extraháltam. Az egyesített szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, szűrés után az oldószert csökkentett nyomáson távolítottam el.

A 11,92 g nyersterméket oszlopkromatográfiásan tisztítottam szilikagél adszorbensen etil-acetát : hexán = 1 : 40 eluenssel, majd az eluens polaritását etil-acetát : hexán = 1 : 10-re növeltem a tisztítási folyamat során. Termékként halványsárga olajat kaptam.

Termelés: 65% (6,63 g)

VRK: SiO₂
 aceton : hexán = 1 : 4 $R_{fkiind} = 0,45$
 $R_{ftermék} = 0,57$

Forgatás: c = 0,975 g/100ml
 absz. MeOH
 $[\alpha]_D^{25} = -5,23^\circ$

A vegyület spektroszkópiai adatai megegyeznek az irodalomban közöltekkel [44].

6.2.29 (2*R*,13*R*)-2,13-Didecil-3,6,9,12-tetraoxatetradekán-1,14-diol [(*R,R*)-**63**] előállítása

Egy 250 ml-es gömblombikba bemértem 1,24 g 10%-os palládium/csontszén katalizátort és Argon atmoszféra alatt hozzácepegettem 6,60 g (9,44 mmol) (*R,R*)-**62** dibenzil származék 132 ml etil-acetáttal készített oldatát. A készüléket hidrogénnel alaposan kiöblítettem, majd intenzív keverés mellett a kiindulási anyagok teljes átalakulásáig folytattam a reakciót. VRK-val ellenőriztem a reakció előrehaladását.

A 3,76 g nyerste-terméket oszlopkromatográfiásan tisztítottam szilikagél adszorbensen, eluensként etil-acetát : hexán = 1 : 5 oldószerkeveréket használtam. A szennyezők eltávolítása után az etil-acetát arányát folyamatosan emelve, végül kizárólag etil-acetátot alkalmazva jutottam a tiszta termékhez. Az (*R,R*)-**63** pentaetilénglikolon kívül 0,85 g mono-benzilezett pentaetilénglikol is keletkezett.

Termelés: 34% (1,66 g)

VRK: SiO₂
 etil-acetát : hexán = 1 : 1 $R_{fmonoBn} = 0,53$
 $R_{ftermék} = 0,10$
 etil-acetát : hexán = 2 : 1 $R_{ftermék} = 0,41$

Forgatás: c = 1,500 g/100ml
 absz. CH₂Cl₂
 $[\alpha]_D^{25} = +4,00^\circ$

A vegyület spektroszkópai adatai megegyeznek az irodalomban közöltekkel [44].

6.2.30 [(2*R*,13*R*)-2,13-Didecil-3,6,9,12-tetraoxatetradekán-1,14-diil]-bisz(4-metilbenzolszulfonát) [(*R,R*)-40] előállítása

Egy 50 ml-es kétnyakú gömblombikot Argon atmoszféra alatt kimelegítettem és bemértem 1,66 g (3,2 mmol) (*R,R*)-**63** pentaetilénglikolt, 1,47 g (7,69 mmol) tozil-kloridot és 11 ml trietil-amint. Az elegyet szobahőmérsékleten 1 napig kevertettem. A kiindulási anyagok teljes átalakulását VRK-val ellenőriztem.

A reakció lejátszódása után 10 ml 10%-os vizes sósav oldatot és 20 ml dietil-étert adtam a reakcióelegyhez. A fázisok szétválasztása után a vizes fázist 3×15 ml dietil-éterrel extraháltam. Az egyesített szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrés után csökkentett nyomáson bepárooltam.

A 2,56 g nyerste-terméket oszlopkromatográfiás módszerrel tisztítottam szilikagél adszorbensen, eluensként etil-acetát : hexán = 1 : 4 rendszert alkalmazva. Tiszta termékként szintelen olajat kaptam.

Termelés: 76% (2,02 g)

VRK: SiO₂
etil-acetát : hexán = 1 : 2
 $R_{fkiind} = 0,12$
 $R_{ftermék} = 0,92$

Forgatás: $c = 1,070$ g/100ml
absz. CH₂Cl₂
 $[\alpha]_D^{25} = -4,21^\circ$

¹H-NMR (300 MHz, CDCl₃): δ 0,89 (t, $J = 6,9$ Hz, 6H, CH₃); 1,24–1,42 (m, 36H, CH₂); 2,45 (s, 6H, CH₃); 3,48–3,66 (m, 14H, OCH₂, OCH); 3,97–4,02 (m, 4H, OCH₂); 7,35 (d, $J = 8,1$ Hz, 4H, ArH); 7,80 (d, $J = 8,1$ Hz, 4H, ArH).

¹³C-NMR (75 MHz, CDCl₃): δ 14,32; 21,85; 22,89; 25,29; 29,53; 29,72; 29,78; 29,80; 29,81; 31,61; 32,11 (CH₂, CH₃); 69,93; 70,79; 70,94; 71,78; 77,95 (OCH₂, OCH); 128,17; 130,04; 133,23; 144,89 (ArC, ArCH).

IR (film): $\nu_{\max}$ 3041; 2922; 2853; 1597; 1465; 1360; 1175; 1095; 964; 813; 666; 554 cm^{-1} .

6.2.31 (Etán-1,2-diil)bisz(oxietán-2,1-diil)-bisz(4-metilbenzolszulfonát) (61) előállítása

Egy 1000 ml-es gömblombikba bemértem 12,4 ml (93 mmol) trietilenglikolt (64), 39,20 g (206 mmol) tozil-kloridot és 400 ml diklórmétánt. Az oldatot 0°C-ra hűtöttem, majd intenzív kevertetés közben hozzáadtam 80 g kálium-hidroxid 120 ml deszt. vízzel készült oldatát. A reakcióelegyet hagytam felmelegedni szobahőmérsékletre. Az oldatban fehér csapadék vált ki. A reakcióelegyet 2 napon kerszetül a dietilenglikol teljes átalakulásáig kevertettem. A reakciót VRK-val követtem.

A reakcióelegyhez 300 ml deszt. vizet adtam, a fázisok elválasztása után a vizes fázist 3x150 ml diklórmétánnal extraháltam, az egyesített szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, szűrtem, majd csökkentett nyomáson bepároltam.

A 41,5 g nyersterméket metanolból átkristályosítottam, a tiszta, kristályos terméket foszfor-pentoxid felett exszikkátorban szárítottam.

Termelés: 89% (35,00 g)

VRK: SiO_2
etil-acetát : hexán = 1 : 1
 $R_{f\text{tozil-klorid}} = 0,90$
 $R_{f\text{termék}} = 0,50$

Olvadáspont: 80°C -saját
78-81°C -irodalmi [53]

A vegyület fizikai és spektroszkópai adatai teljes mértékben megegyeznek az irodalmi értékekkel [53].

6.2.32 Általános leírás fémiontranszporthoz

A transzporthoz használt készülékbe először 12 ml a ligandum 1mM-os diklórmétános oldatát mértem be, majd Pasteur-pipettával óvatosan ráengedtem 2 ml 1M-os a fémion acetátját tartalmazó vizes oldatot. Utoljára a szedőfázist, a 2%-os sósavas vizes oldatot engedtem a diklórmétános oldat tetejére. A tető elhelyezése után óvatosan az állítható

fordulatszámú keverőre helyeztem a készüléket. A transzportot szobahőmérsékleten, 100 fordulat/perc keverési sebességgel, 24 órán keresztül végeztem.

A szedőfázist Pasteur-pipettával szedtem ki a készülékből, majd a vizes oldatot csökkentett nyomáson bepároltam. Az így kapott fém-klorid só tömegéből számoltam a transzport során átvitt anyagmennyiséget.

Az adófázis és a diklórmétános fázis elválasztása után, a diklórmétános fázist 3 ml 10%-os sósav oldattal mostam a fémionok eltávolításának érdekében. A szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrés után csökkentett nyomáson lepároltam az oldószert. Az így visszanyert ligandum tisztaságát VRK-val ellenőriztem.

6.2.33 Általános leírás királis primer aminok enantiomerszelektív transzportjához

A transzportozhoz használt készülékbe bemértem a ligandum szerves oldószerben készült 1mM-os oldatát. A szerves fázis tetejére óvatosan ráengedtem Pasteur-pipettával a vizes adófázis oldatát majd a vizes szedőfázist. A tető elhelyezése után óvatosan az állítható fordulatszámú keverőre helyeztem a készüléket. A transzportot 100 fordulat/perc keverési sebesség mellett hajtottam végre.

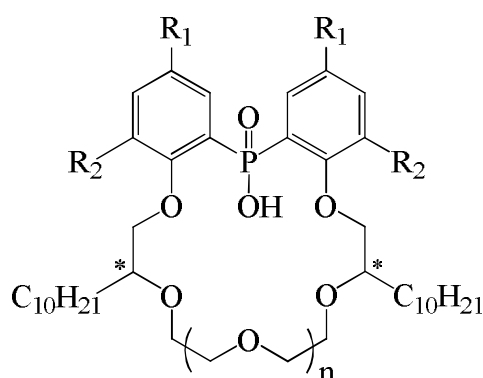
A szedőfázist Pasteur-pipettával szedtem ki a készülékből, majd a vizes oldatot csökkentett nyomáson bepároltam. Az így kapott amin sósavas sójának tömegéből számoltam a transzport során átvitt anyagmennyiséget. A sót 1,5 ml 10%-os nátrium-hidroxid vizes oldat hozzáadásával szabadítottam fel. A vizes fázist 2×3 ml diklórmétánnal extraháltam, magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrtem. Az így kapott oldatból készültek a gázkromatográfiás mérések.

Az adófázis és a diklórmétános fázis elválasztása után, a diklórmétános fázist 3 ml 10%-os sósav oldattal mostam a fémionok eltávolításának érdekében. A szerves fázist magnézium-szulfáton szárítottam, majd szűrés után csökkentett nyomáson bepároltam. Az így visszanyert koronaéter tisztaságát VRK-val ellenőriztem.

7. Összefoglalás

Munkám során kidolgoztam egy szintézismódszert a királis, lipofil, diarilfoszfinsav egységet tartalmazó, deprotonálható makrociklusok szintézisére. A megfelelő lipofilitás elérésének érdekében a makrocikluson decilcsoportokat alakítottam ki, ami egyben meghatározta a kiralitáscentrumokat is. Az alkalmazott módszerrel az adott koronaéter mindkét enantiomerje jó termeléssel előállítható.

Előállítottam öt, az irodalomban nem ismert diarilfoszfinsav egységet tartalmazó, királis, deprotonálható koronaétert [(*R,R*)-**33**, (*S,S*)-**33**, (*R,R*)-**34**, (*R,R*)-**35**, (*R,R*)-**36**] (33. ábra). A reakcióút során szintetizáltam tizenhárom új vegyületet [**38**, (*R,R*)-**39**, (*S,S*)-**39**, (*R,R*)-**40**, (*R,R*)-**41**, (*S,S*)-**41**, (*R,R*)-**42**, (*R,R*)-**43**, (*R,R*)-**44**, **49**, **53**, (*R,R*)-**59**, (*S,S*)-**59**] és hat enantiomertiszta, az irodalomban csak racém formában ismert vegyületet [(*R*)-**51**, (*S*)-**51**, (*R,R*)-**58**, (*S,S*)-**58**, (*R,R*)-**62**, (*R,R*)-**63**].

Vegyület	n	R ₁	R ₂
(<i>R,R</i>)- 33	1	H	H
(<i>S,S</i>)- 33	1	H	H
(<i>R,R</i>)- 34	2	H	H
(<i>R,R</i>)- 35	1	<i>t</i> Bu	H
(<i>R,R</i>)- 36	1	<i>t</i> Bu	NO ₂

33. ábra

Az általam előállított királis, deprotonálható koronaéterekkel fémiontranszportokban vizsgáltam a gyűrűméret hatását és kísérletet tettem a pH gradiens által létrehozott enantiomerszelektív transzport optimalizálására. Az enantiomerszelektivitás növelése érdekében változtattam a mérések időtartamát, a hőmérsékletet, a szerves membrán minőségét, valamint az adó- és szedőfázis töménységét és minőségét.

8. Irodalomjegyzék

- [1] Hamilton, A. D.: *Adv. Supramol. Chem.*, **1990**, 1, 2.
- [2] Pedersen C. J.: *Angew. Chem.*, **1988**, 100, 1053.
- [3] Pedersen, C. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1967**, 89, 2495, 7017.
- [4] Davidson, R. B.; Bradshaw, J. S.; Jones, B. A.; Dalley, N. K.; Christensen, J. J.; Izatt, R. M.: *J. Org. Chem.*, **1984**, 49, 353.
- [5] Bradshaw, J. S.; Thomson, P. K.; Izatt, R. M.; Morin, F. G.; Grant, D. M.: *J. Heterocycl. Chem.*, **1984**, 21, 897.
- [6] Bradshaw, J. S.; Colter, M. L.; Nakatsuji, Y.; Spencer, N. O.; Brown, M. F.; Izatt, R. M.; Arena, G.; Tse, P.-K.; Wilson, B. E.; Lamb, J. D.; Dally, N. K.; Morin, F. G.; Grant, D. M.: *J. Org. Chem.*, **1985**, 50, 4865.
- [7] Stoddart, J. F.; Szarek, W. A.: *Can. J. Chem.*, **1968**, 46, 3061.
- [8] Kyba, E. P.; Siegel, M. G.; Sousa, L. R.; Sogah, G. D. Y.; Cram, D. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1973**, 95, 2691.
- [9] Kyba, E. P.; Koga, K.; Sousa, L. R.; Siegel, M. G.; Cram, D. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1973**, 95, 2692.
- [10] Peacock, S. C.; Domeier, L. A.; Gaeta, F. C. A.; Helgeson, R. C.; Timko, J. M.; Cram, D. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1978**, 100, 8190.
- [11] Peacock, S. S.; Walba, D. M.; Gaeta, F. C. A.; Helgeson, R. C.; Cram, D. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1980**, 102, 2043.
- [12] Newcomb, M.; Toner, J. L.; Helgeson, R. C.; Cram, D. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1979**, 101, 4941.
- [13] Horváth, Gy.; Huszthy, P.: *Tetrahedron: Asymmetry*, **1999**, 10, 4573.
- [14] Sousa, L. R.; Sogah, G. D. Y.; Hoffmann, D. H.; Cram, D. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1978**, 100, 4569.
- [15] Horváth, V.; Takács, T.; Horvai, G.; Huszthy, P.; Bradshaw, J. S.; Izatt, R.M.: *Anal. Lett.*, **1997**, 30, 1591.
- [16] Thoma, A. P.; Viviani-Nauer, A.; Schellenberg, K. H.; Bedekovic, D.; Pretsch, E.; Prelog, V.; Simon, W.: *Helv. Chim. Acta*, **1979**, 62, 2303.
- [17] Yasaka, Y.; Yamamoto, T.; Kimura, K.; Shono, T.: *Chem. Lett.*, **1980**, 769.
- [18] Bakó, P.; Czinege, E.; Bakó, T.; Czugler, M.; Tőke, L. *Tetrahedron: Asymmetry*, **1999**, 10, 4539.
- [19] Bakó, P.; Bakó, T.; Mészáros, A.; Keglevich, Gy.; Szöllősy, Á.; Bodor, S.; Makó, A.; Tőke, L. *Synlett*, **2004**, 643.
- [20] Davidson, R. B.; Dalley, N. K.; Izatt, R. M.; Bradshaw, J. S.; Campana, C.F.: *Isr. J. Chem.*, **1985**, 25, 33.

- [21] Bartsch, R. A.; *ACS Symposium Series* **1999**, 716, 146., *Chem. Abstr.*, **1999**, 130, 201386.
- [22] Ulewicz, M.; Walkowiak, W.; Jang, Y.; Kim, J. S.; Bartsch, R. A.; *Anal. Chem.*, **2003**, 75, 2276.
- [23] Izatt, R. M.; LindH, G. C.; Bruening, R. L.; Huszthy, P.; Mc Daniel, C. W.; Bradshaw, J. S.; Christensen, J. J.: *Anal. Chem.*, **1988**, 60, 1694.
- [24] Ulewicz M.; Walkowiak, W.; Bartsch, R. A.: *Sep. Pur. Techn.*, **2006**, 48, 264.
- [25] Torun L.; Robison T. W.; Krzykawski J.: *Tetrahedron*, **2005**, 61, 8345.
- [26] Tsubaki K.; Tanaka H.; Kinoshita T.; Fuji K.: *Tetrahedron*, **2002**, 58, 1679.
- [27] Huszthy, P.; Tóth, T.: *Magyar Kémiai Folyóirat*, **2005**, 111, 99.
- [28] Shinkai, S.: *Pure & Appl. Chem.*, **1987**, 59, 425.
- [29] Shinkai, S.; Kazufumi, T.; Osamu, M.; Tisato, K.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1987**, 109, 4458.
- [30] McDaniel, C. W.; Bradshaw, J. S.; Izatt, R. M.: *Heterocycles*, **1990**, 30, 665.
- [31] Bradshaw, J. S.; Huszthy, P.; Izatt, R. M.: *J. Heterocycl. Chem.*, **1986**, 23, 1673.
- [32] Bradshaw, J. S.; Izatt, R. M.; Huszthy, P.; Nakatsuji, Y.; Biernat, J. F.; Koyama, H.; McDaniel, C. W., Wood, S. A.; Nielsen, R. B.; LindH, G. C.; Bruening, R. L.; Lamb, J. D.; Christensen, J. J.: *Studies in Org. Chem.*, **1987**, 31, 553.
- [33] Izatt, R. M.; LindH, G. C.; Huszthy, P.; Clark, G. A.; Bruening, R. L.; Bradshaw, J. S.; Christensen, J. J.: *J. Incl. Phenom. Mol. Rec. Chem.*, **1989**, 7, 501.
- [34] Lamb, J. D.; Izatt, R. M.; Garrick D. G.; Bradshaw J. S.: *J. Membr. Sci.*, **1981**, 9, 33.
- [35] Kovács, I.; Huszthy, P.; Bertha, F.; Sziebert, D.: *Tetrahedron: Asymmetry*, **2006**, 17, 2538.
- [36] Nazarenko, A. Y.; Huszthy, P.; Bradshaw, J. S.; Lamb, J. D.; Izatt, R. M.: *J. Incl. Phenom. Mol. Rec. Chem.*, **1995**, 20, 13.
- [37] Izatt, R. M.; Bruening, R. L.; Huszthy, P.; McDaniel, C. W.; Bradshaw, J. S.; Christensen, J. J.: *J. Anal. Chem.*, **1988**, 60, 1694.
- [38] Izatt, R. M.; LindH, G. C.; Clark, G. A.; Bradshaw, J. S.; Nakatsuji, Y.; Lamb, J. D.; Christensen, J. J.: *J. Chem. Soc. Chem. Commun.*, **1985**, 1676.
- [39] Izatt, R. M.; LindH, G. C.; Bruening, R. L.; Huszthy, P.; Lamb, J. D.; Bradshaw, J. S.; Christensen, J. J.: *J. Incl. Phenom. Mol. Rec. Chem.*, **1987**, 5, 739.
- [40] Huszthy, P.; Farkas, V.; Tóth T.; Székely, Gy.; Hollósi M.: *Tetrahedron*, **2008**, 64, 10107.
- [41] Székely, Gy.; Csordás, B.; Farkas, V.; Kupai, J.; Pogány, P.; Sánta, Zs.; Szakács, Z.; Tóth, T.; Hollósi, M.; Nyitrai, J.; Huszthy, P.: *Eur. J. Org. Chem.*, **2012**, 18, 3396.
- [42] Dhawan, B.; Redmore, D.: *J. Org. Chem.*, **1986**, 51, 179.
- [43] Shailer, B. L.; Dow. Chem. Co.: (CAN 31:18670), US 1935-2585, 19. jan. 1935.

- [44] Renouf, P.; Hebrault, D.; Desmurs, J.-R.; Mercier, J.-M.; Mioskowski, C.; Lebeau, L.: *Chem. and Phys. Lip.*, **1999**, *99*, 21.
- [45] Huszthy, P.; Bradshaw, J. S.; Zhu, C. Y.; Izatt, R. M.; Lifson, S.: *J. Org. Chem.*, **1991**, *56*, 3330.
- [46] Pouységu, L.; Chassaing, S.; Dejugnac, D.; Lamidey, A.-M.; Miqueu, K.; Sotiropoulos, J.-M.; Quideau, S.: *Angew. Chem.*, **2008**, *47*, 3552.
- [47] Mihai, C.; Kravchuk, A. V.; Tsai, M.-D.; Bruzik, K. S.: *J. Am. Chem. Soc.*, **2003**, *125*, 3236.
- [48] Horváth, Gy.; Rusa, C.; Köntös, Z.; Gerencsér, J.; Huszthy, P.: *Synth. Commun.*, **1999**, *29*, 3719.
- [49] Fuganti, C.; Grasselli, P.; Servi, S.: *J. Chem. Soc., Chem. Commun.*, **1982**, *22*, 1285.
- [50] Zeng, B.-B.; Wu, Y.; Jiang, S.; Yu, Q.; Yao, Z.-J.; Liu, Z.-H.; Li, H.-Y.; Li, Y.; Chen, X.-G.; Wu, Y.-L.: *Chem.-A Eur. J.*, **2003**, *9*, 282.
- [51] Cornforth, J. W.; Morgan, E. D.; Potts, K. T.; Rees, J. W.: *Tetrahedron*, **1973**, *29*, 1659.
- [52] Gothard, C. M.; Grzybowski, B. A.: *Synthesis*, **2012**, *44*, 717.
- [53] Kazemi, F.; Massah, A. R.; Javaherian, M.: *Tetrahedron*, **2007**, *63*, 5083.